

SZAMMOS

Kulturális, társadalmi, közéleti folyóirat * 2020. február * II. évfolyam 2. szám

Elismertség — értékség

Ma már a legtöbb ember életében általánossá vált, hogy folyton amiatt panaszkodik, mert sok a dolga, mégis igyekszik gyorsítani az életritmusán. Nincs idő semmire: keveset pihen, étkezés helyett éppen fal valamit, de azt is a számítógép előtt vagy telefonnal a kezében teszi, nem jár társaságba, szórakozóhelyekre vagy kulturális-tudományos rendezvényekre, nincsenek barátai... Nem veszi észre — vagy igyekszik eltitkolni —, hogy a nagy rohanásban nem marad ideje élni, nincsenek értékes pillanatai, percei, órái...

Képesek vagyunk-e eldönteni, meghatározni, hogy csupán a mi életünkben mi az, ami miatt fontos, mert értelmet ad az életünknek? Mit tekintünk mi olyan értéknek, amiért érdemes dolgozni, küzdeni? Mert ha valóban megtaláljuk ezt az életcélt, arra a következtetésre jutunk, hogy nincs semmi értelme az állandó rohanásnak, hiszen annak a nagyobb része semmilyen eredményhez nem vezet. Nem lehet eredménynek nevezni, ha hosszabb ideig végzett munkából származó jövedelmünket olyan dolgokra költjük, amiket később nem használunk fel, egy idő után pedig keressük annak a lehetőségét,

hogy megszabaduljunk azoktól.

Sokat küzd az ember, hogy elismerjék, hogy legyen „valaki”, de ma már a „valaki” nem mindig azonos az értékessel, bár maga az érték is változó, a tapasztalat azt igazolja, hogy a való érték kezd alulmaradni a divatos értékkel szemben. Bárhonnan közelítsük meg a dolgokat, arra a következtetésre jutunk, hogy minden földi érték alkotója az ember. Mivel az emberek sokfélék, az emberi értékek is különbözőek. Minden ember azt hiszi, hogy a legnagyobb kincs az általa létrehozott tárgyi vagy szellemi alkotás, minden mást hozzá kell viszonyítani. Ezért vált szokássá az alkotói szabadságra, az alkotói sokszínűségre, az egyediségre hivatkozni. Ebben a folyton gazdagodó sokszínűségben bárkinek a munkáját, munkásságát el lehet ismerni, de az elismertség nem mindig párosul az értékséggel, ami gyakran kemény vitákhoz vezet. Az is gyakori, amikor azon vitatkoznak a másként gondolkodók, hogy mind a két oldal által elismert érték közül melyik legyen a mérvadó.

Sok a dolguk az embereknek. Mindent egyszerre akarnak megkapni, minden irányba

egyszerre akarnak rohanni. Egy idő után viszont rájönnek arra, hogy a rohanások, a fáradozások, az önként vállalt munka nem hozta meg a várt gyümölcsöket. Sokszor amiatt, mert a rohanó embernek nem voltak céljai. Rohant, mert mások is rohantak, el akart érni valamit, mert mások is ezt akarták. Nem időre akartak teljesíteni, tehát értelmetlen volt a rohanás, de értelmetlen az eredménytelenül eltöltött idő is. Még akkor is, ha gyerekkorban az ember ott van a versenyeken, sokat meg is nyer ezek közül, ott van a sok felhalmozott diploma, ott van az elismerés, de az „élet” tele van hiányosságokkal. Mert a jólét egy idő után a legjobb anyagi helyzetben s a legjobban megbecsült munkával is elsilányul, ha a lélek elfásul, ha az érzések megfagynak. Még akkor is, ha megismerik az utcán és ráköszönnek, mert elismerik, hogy ő is „valaki”. Egy ideig ez mind jól esik neki. Egy idő után viszont elkezd sorolni magában, hogy mi az, amit a maga idejében elmulasztott, amiről lemondott, amit feláldozott azért, amire nem is volt szüksége.

Elek György

Az állandó rohanás fokozatosan kiégéshez vezet

A XXI. században a kiégés már nem csak a segítő foglalkozásúakat veszélyezteti. A teljesítménykényszer, a stressz, a munkamánia és a fokozott érzelmi megterhelés egyre gyakoribb az ember életében. Azt, hogy a teljesítőképeseknek megvannak a maga határai, senki nem akarja tudomásul venni. Nagyon sokan robotoknak tekintik magukat, és figyelmen kívül hagyják a testi és lelki szükségleteiket. Az állandó rohanás, a kiéleződő verseny, a bizonytalanság már önmagukban is hatalmas terheket rónak ránk, mindez egy nagy adag teljesítménykényszerrel és megfelelni vágyással együtt már nem gyerekjáték. Az alábbiakban három szakember beszél az okokról és a következményekről.

Dr. Frigy Szabolcs, egyetemi oktató, iskolai tanácsadó

Ma a kiégés társadalmában élünk, ahol önmagunk rabszolgatartói vagyunk. Barátokkal és ismerősökkel találkozáskor sokszor azon kapjuk magunkat, hogy egymást licitálva panaszkodunk, kinek mennyi dolga van. Ma minél fontosabb valaki, annál több dolga van, presztízskérdés lett elfoglaltság lenni. Aki laza, vagy épp szabad ideje van, az mindig furcsa és különös. A jelenkor embere egy állandó hiperaktivitásban él, amely ugyanakkor egy megfoghatatlan és céltalan irányba mutat. A mókuskerék folytonos tekerése mindenkinek ismerős lehet, amikor nap végén az ágyba behullva végig gondoljuk napunkat.

Byung-Chul Han dél-koreai származású filozófus könyvében jelenkorunkat „a kiégés társadalmának” hívja, mert ez a folytonos rohanás nem egyéni választás és döntés kérdése, hanem egy társadalmi valóság. Míg az ipari forradalom az ember idejének csak a munkában töltött részét „foglalta le” és a munkával töltött idő egyenlő volt a munkában töltött idővel, addig az új évszázadban a munkával töltött idő teljesen kitolódik és átértékelődik.

Ma már a munkahely nem a személyiségünk külső helyszíne, hanem az önmegvalósítás leg-

fontosabb területe, és mint ilyen, belsővé válik. A mai kor legfontosabb mítosza az önmegvalósítás, ezt sugalljuk fiataljainknak, ezért kelünk fel reggel, ezért váltunk munkahelyet, ezért vagyunk elégedetlenek. Az önmegvalósításban nem lehet szünetet tartani, folyton építjük a karrierünket, és így a munkával töltött idő kitágul, teret követel a személyes életterületünkben, és elmosza a határt a munkaidő és szabadidő között.

Észre sem vesszük, és önmagunk hajcsárjaivá válunk, amikor folyton hajszoljuk az önmegvalósítást, amit a munkában akarunk megélni. Mert hát mikor lehetne megpihenni az önmegvalósításban?!

Van egy láthatatlan gazdasági vetülete is. Míg régen, ha egy cég rosszul ment, akkor a vezető volt a hibás, ma más siker és sikertelenség diszkurzusa. Egy ügyes váltással, amit kockázatosztásnak hívnak, mindenki felelős azért, ha egy vállalat sikeres vagy sem. A sikertelenség vagy a nem megfelelő eredmények annak a következményei, hogy „nem adunk bele mindent” a cégért, nem azonosulunk kellőképp a cég céljaival, víziójával.

Az individualista társadalomban, mi magunk vagyunk felelősek a gazdasági sikereinkért, a munkahelyi előremenetelért. Ez egyrészt iszonyú nagy felelősség, másrészt pedig egy olyan versengő helyzetet teremt a munkatársak között, amiben le kell győznöm a többiekkel, és ezt állítja munkahelyi normává. Életünk így válik szép lassan egy véget nem érő státusz-harccá, amiben nem lehet eleget keresni, amiben a megelégedettség „rendszerellenes” (lásd Aldous Huxley: Szép új világ!).

Jenny Odellnek van egy nagy sikerű könyve, címe „Hogyan csináljunk semmit”, melyben korunkat „figyelemgazdaságnak” hívja. Mindenki a figyelmünket akarja, és mindenki azért dolgozik, hogy kicsit rá figyeljünk, mert a figyelem pénzzé konvertálható. Ennek oka, hogy egy pörgő világban az idő válik a legfontosabb erőforrássá. Mindenki egy eladható, értékes személyiséget képzel magának, amiért a munkaadó sokat hajlandó fizetni, amelyet minden másodpercben gondozni, értékesíteni, fényesíteni kell, és itt esünk bele az önsanyargatás csapdájába. Minden időnk „hasznosan” akarjuk eltölteni, nincs időnk szemlélődésre, unalomra, nincs időnk másokra, a családjunkra...

Életünkben akkor vagyunk boldogok, akkor élünk igazán, ha átjár a teljesség érzése, amikor nem cél felé haladok, hanem valami beteljesül. Jelenkorunk az elérhetetlen célok sorozata, amiben a fogyasztás mindig csak egy újabb lépcsőfok valami felé, soha nem maga a cél. Vegyük észre, hogy a napunkat már milyen apró részekre strukturáljuk. Míg a múlt századi embernek a naptárában még napi felosztás is elég volt, egy nap elég volt egy fontos dolgot megtenni, ma a naptáraink percekre osztják fel az időnköt. Az okostelefonok applikációi már a másodpercek töredékéért versengenek... Korunk népbetegsége a kiégés, a depresszió, a neurózis, amely a fenti kórképnek mintegy következménye.

Ha olvasva a sorokat, magára ismer az ember, akkor adódik a kérdés, hogy mit csináljunk másként? A fent említett szerzők mindegyike azt ajánlja, hogy szerezzük vissza az irányítást a figyelmünk felett, lépjunk ki a figyelemgazdaságból. Ne hagyjuk, hogy reklámok, média, munka korlátlanul irányítsa a figyelmünket. Fontos, hogy ez nem a pihenésről szól és a szünetek tartásáról. A legtöbbször csak azért pihenünk, hogy újra visszalépünk a mókuskerékbe, vagy hogy még hatékonyabbak legyünk a munkában. Legyünk nagylelkűek magunkhoz, „pazaroljunk időt”, ne csak a hasznosság szemüvegén keresztül nézzük az élet dolgait.

Szomorúan látom, hogy egy gyerekelőadás alatt a szülők majd mindegyike a gyerekét a telefonja képernyőjéről nézi, mert fényképezi, filmezi, figyel a megfelelő kameratartásra, a beállításokra, de a gyerekekre nem... Nincs időnk jelen lenni a gyerek életében, a saját életünkben sem. Az elkészített fényképeket és filmeket pedig nem lesz időnk megnézni egy csendes családi estén sem... Ezek a képek és filmek nem is a családnak készülnek, hanem a közösségi médiának...

Az állandó rohanás egyik oka, hogy van egy állandó elégedetlenség az emberekben. Ez család-központú. Nagyon sok ember van abban a helyzetben, hogy annak ellenére, hogy (aránylag) mindene megvan, kényelmesen meg tud élni (ami napjainkban nem könnyű), amellet állandóan hajszolja a többet, közben boldogtalan. Nagyon sokan emiatt depresszióba esnek. Figyelembe kell venni a múltat is, de nem lehet folyton azon rágódni, hogy miért nem úgy történnek a dolgok, ahogy elvárjuk. Nagyon sok ember elégedetlen azzal, ami van. Az emberek többsége nem tud a MOST-ban élni. Nem látják a saját jelenük pozitív oldalát. Mindig az foglalkoztatja őket, hogy mi az, amit még el lehet érni, mi az a többlet, amit még megkaphatnának. A média nagy befolyással van az emberekre, akik szeretnék minél több anyagi javakra szert tenni, de nem mérik fel a képességeiket, hogy mi az, amit a vágyaiból meg tudnak valósítani. Ezek az emberek állandó szorongásban élnek, és azon vívódnak, miért nem tudnak ők is úgy élni, mint mások? Ma már vannak olyan társadalmi rétegek, melyek tagjai számára már nem a folyamatos fejlődés a lényeg, hanem az „elég” filozófiája, hogy elégedjen meg azzal, ami van, nem mindig a többet és a jobbat keresi, hanem azzal gazdálkodik, amit már elért. Nem az a jobb, amit a társadalom próbál ránk erőltetni. A technikai fejlődés nagyon meghaladta az elme és az idegrendszer kapacitását, felfogóképességét. Ez is egy állandó hajtásra ösztönző tényező, ami egyre jobban meglátszik a fiatalok életében. Főként a fiatalok életében van egy folyamatos elégedetlenség, hogy mindig keresnek valami mást. Ez sok esetben egy délibáb-kergetés, mert soha nem lehet egy olyan állapot, hogy abban az illető jól érezze magát hosszú távon. A mai emberek legtöbbször azt hiszi, hogy mindig lehetséges többet elérni.

A kiégés mindenképpen depresszióhoz vezet, a szorongáshoz, mert bennünk van az, hogy mindig attól félnek az emberek, hogy nem lesz

jobb. Ez a krónikus elégedetlenség egy adott pillanatban csalódottsághoz vezet, az illető úgy érzi, hogy nem képes megvalósítani önmagát. Ez hosszú távon szorongáshoz és depresszióhoz vezethet olyan személyeknél, akik hajlamosak elveszíteni a kapcsolatot a realitással. Ilyenkor, persze súlyosabb (és ritkább) esetben, elképzelhető olyan betegség is, mint a pszichózis, a skizofénia stb. Ezek az emberek sokszor hiszik azt, hogy mindenki ellenük esküszik. A kiégésnek elég sok klinikai formája lehet, de a leggyakoribb a szorongás és a depresszió. Nagyon sok olyan középkorú emberrel is lehet találkozni, akik nem találják a helyüket a társadalomban. A sok sikertelen próbálkozás után elérnek egy örömtelen életszakaszba, amikor már nem találnak kapaszkodókat az életükben. Sokan érzik úgy negyvenöt-ötven évesen, hogy nem teljesedtek ki. Ez egy depressziós állapotot eredményez. Nagyon sokan nem azt keresik, hogy házas társukkal, családjukkal jól meglegyenek, hanem arra törekednek, hogy ha boldogtalanok is, kifelé a boldogság látszata mutakozzon meg. Van az emberekben egy versengési vágy is. Sokan azt hiszik, ha azt mutatják, hogy nekik minden jobb, mint másoknak, akkor az ismerősök vagy a társadalom részéről megkapják az elismerést. Ez hajthat valakit egy adott pillanattig. Ez is intelligencia-függő, hogy meddig megy — akár egész élete is eltelhet úgy, hogy mindig a szépet és a jót mutatja, de azzal a valóságban még nem találkozott —, de előbb-utóbb annak csak vége szakad, megbosszulja magát. Főként akkor, ha az illető csak a felszínre gondol, hogy mit mutat. Ez azzal jár, hogy elhanyagolja a kapcsolatait, kialakulnak a kapcsolati problémák. Sokszor előfordul, hogy jó módú családokban tragédiák történnek. Az a gyerek, aki rendezetlen, nem az értékekre épülő családban nő fel, előbb-utóbb elvesztődik. A legtöbb ember az anyagi javak gyarapításával van elfoglalva, és nem foglalkoznak a lelkekkel. Úgy gondolják, az nem annyira fontos, de nincs is ráhelyezve a

Dr. Tallián Krisztián pszichiáter

hangsúly, ha belegondolunk. Ha nézzük például az oktatást, azt látjuk, hogy többnyire az ismeretek felhalmozására törekednek. Versenyekre készítik fel a diákokat, és arra nevelik őket, hogy az a boldogság, ha megnyer egy versenyt, vagy bejut egy egyetemre, megszerez egy diplomát. Nem foglalkoznak a szülők sem azzal, hogy emberi értékek megszerzésére neveljék a gyerekeiket. Majd egy idő után a felnőtté váló gyerek kezdi érezni ennek a hiányát, de nem mindenki tudja pótolni az lemaradásokat. Az utóbbi időszakban nagy hatással van a keleti kultúra alakulására a Nyugat. Keleten még mindig erősebb a lelki élet mint Nyugaton, de nem garantált, hogy ez így marad. A nyugati világban a depresszió — és sok más egyéb — lett a leggyakoribb betegség, és mégis nagyon sokan nálunk a nyugati életmódot próbálják lemásolni, utánózni. Ennek a legfőbb oka, hogy csak az anyagiakkal foglalkoznak, a lelki élet teljesen háttérbe szorul.

Amíg az előző korokban a társadalmat fenyegető tényezőket külső hatások jelentették, ezek napjainkban belülről fakadnak. Teljesítménykényszer — félelem az el nem ismertségtől, folyamatos vágy arra, hogy figyelmet kapjunk. Mikor a legmegvalósíthatóbb a védekezés a felsoroltak ellen, ha nem ma, amikor egy egy

napi poszttal folyamatosan a figyelem középpontjában lehetünk (látszólag). Mindez belső kényszer, melynek teljesítése által megnyugszunk, hogy ma is aktívan részt vettünk a „közöségi” életben és fontosak vagyunk, hiszen a napunkat kitölti, hogy elfoglaltan bámuljuk a képernyőt a lájkokat számolgatva. Figyelünk...

minden képernyővillanásra. Ha ez már nem tesz minket eléggé elfoglalttá, elolvassunk egy-egy megjelenő vezércikk-címet, ugye a teljes cikkekre kinek is van ideje?! Aztán, hogy ugye újra figyelmet kapjunk, ha érint a téma, ha nem, ha hozzáértőek vagyunk ha nem... akkor is kommentelünk egy bölcs gondolatot, mely gyakorta úgy kezdődik, hogy: „én...”, és érvek hiányában inkább csak fellengzős véleménynyilvánítás lesz egy el nem olvasott cikk mentén. Ez persze egészen addiktív tud lenni, ha mindenkiből kivált egy-egy reakciót az online térben, és máris oda-köt, aztán kényszeresen folytatjuk ezt, majd már ez is unalmas, és kész is a kiégés. Minden korszellem hozta a „bezzeg a mai fiatalok” hozzáállást, a mai kor viszont már elég homogén és globális ahhoz, hogy kortól, nemtől függetlenül mondhassuk el, hogy a panaszok és az egymásra figyelni nem tudás az új trend és bevett gyakorlata a kommunikációnak. Ebben a szellemben neveljük gyermekeinket, akik folyamatosan tesznek valamit, amivel próbálják a szülő figyelmét magukra vonni, hiszen kisgyermekként számukra ez a figyelem a szeretet és kapcsolódás jele is, azé a köteléké, ami a családot családdá teszi. Mivel ma már egyre nehezebb ezt az amúgy teljes joggal járó figyelmet a gyermeknek kivívnia, hiszen anyu-apu egész nap elfoglalt, ezért a kicsi hangot felemelve folyamatos pörgésbe kezd, ami aztán gyorsan hiperaktivitásnak nevezhető. Lehet, el tudnánk kerülni ezt, ha nem a TV és a tablet lenne a legelső játékszerek egyike, hanem a mondókák, az érintések és a mesélés. De hát kinek van erre ma már ideje, mikor olyan gyorsan frissülnek a tartalmak és legalább 3-4 közösségi oldalról jönnek az értesítések? Aztán jön a játékkonzol, az okostelefon, okosóra tetszőleges sorrendben és a diagnosztizált figyelemzavar, hiperaktivitás, és ki is égett a gyerek, még mielőtt felnőhetett volna. Uralkodjon bármilyen korszellem is, a gyermek a társadalom legigazabb tükre. Bennük láthatjuk meg mindazt, amit a felnőtt társadalom megvalósít és gyakorol. Mondani sem kell, ezek után mi jellemzi a mi „felnőtt társadalmunkat” a maga éretlen, kiégett tömegegyéniségeivel.

Juhász Zita közgazdász

Orvos szemmel/ orvos szívvvel

**Dr. Láng Tímea
és dr. Láng László —
életről, családról,
értékekről, szakmáról,
szolgálatról**

— *Hogy látjátok a világ rendjét, alakulását, tendenciáit? Ha receptet kellene felírni, hogy jobb legyen a világ (vagy legalábbis ez a mikroközösség, amiben élünk), mi állna rajta?*

Tímea: Bennem nagyon sok minden kavarog. Az az érzésem, hogy a mai fiatal túl nagyravágyó. Nagyon gyorsan nagyon sok mindent szeretne és elmegy az egyszerű és mindennapi öröm forrása mellett. Meg kellene tanítani őket arra, hogy örüljenek annak, ami van, és szép lassan, fokozatosan, munkával és kitartással ériék el azt, amit szeretnének. Vissza kell vezetni őket a régi értékekhez, a régi tempókhöz, előtérbe helyezvén a családi értékeket. Egy ilyen receptet szívesen felírnék.

László: Nekem az jutott eszembe, hogy mindannyian megéljük azt, hogy mennyire dinamikusán változik a világ. Persze tele vagyunk aggodalommal, ugyanakkor van e világnak pozitív hozadéka is, amint ezt a történelem folyamán is tapasztalhattuk. Meg kell ezeket is látni, mert sok jó dolog történt az elmúlt 20-30 évben. Azért el lehet mondani, hogy a társadalom nagy része lényegesen jobban él, mint akkor. Ami aggodalommal tölt el minket, az az, hogy a társadalmi trendek itt, Nyugat-Európában, bármennyire is szeretnénk, sajnos nem a hagyományos társadalmi értékek, a hagyományos családmodell irányába mutatnak. Sőt, éppen ellenkezőleg. Úgy gondolom, hogy a mai társadalomnak egyik legnagyobb kihívása az értékek átmentése, megőrzése, s ezzel egyidőben új értékek teremtése. Nem tudom a gyógyszert rá, de mind a ketten kicsit idealisták vagyunk, és hisszük, hogy ez a világ jó és az emberek jók benne. Még ha az ember időnként csalódik is, de ettől függetlenül ez a meggyőződésünk.

Tímea: Kiegészíteném azzal, hogy akárhol is járunk a nagyvilágban, Szatmár egy nagyon-nagyon sajtóságosan kellemes kis város. A maga lakosságával, a régi, becsülendő, tiszteletre méltó öregjeivel. Ezt kellene tudatosítani, és úgy látom, jó irányba haladunk, halad a város. Tesznek érte. Karácsonykor elkapott az érzés, hogy én sehol a világon nem szeretnék máshol lenni, csak itt. Ez egy áldás, egy nagyszerű dolog. Bárhova megyek a világon, alig várom, hogy hazajöjjenek. Jó itthon lenni.

László: Igen, ahogy az évek telnek, a nagyvárosok iránti rajongás, elvágódás megkopik, és akik itt nőttek föl és itt élünk, alapjában véve jól érezzük magunkat itt, Szatmáron. Persze ez természet- és emberfüggő. Van, aki kozmopolita életet él, és azt mondja, hogy Szatmár csupán egy pötty a térképen, de nincs ezzel semmi baj. Mindenkinek meg kell hagyni azt a szabadságot, hogy ott érezze jól magát, ahol lenni szeretne, ahol a legkomfortosabb. Mi így látjuk. Mi így élünk.

— *Akkor egy szatmári pirulát adnátok mindenkinek, amiben van egy kis régi érték, egy kis új jó is? S hát vonjuk be egy kis optimista cukormázzal...*

László: Én csak annak adnék, akinek ez izlik. A szülőváros a régi emlékek, ízek, illatok őrzője. Nem mindenki marad. Élethelyzettől, kortól, személyiségtől függ. Nem biztos, hogy mindenki vágyik rá, hogy egy ilyen pirulát megkóstoljon. Nem kell erőltetni.

Tímea: De megkóstoltatnánk mindenkivel.

— *Igen, hisz úgyis csak az, aki önszántából itthon marad, fog akarni tenni is valamit a közösségért. Kényszerből nem lehet. Térjünk akkor át a következő kérdésre. Orvosok vagytok. Egy helyen dolgoztok. Van két szép gyermeketek. Hogy sikerül megoldani, hogy mind a családi, mind a szakmai része zökkenőmentesen működjön a dolgoknak? Ezen a téren létezik-e arany középút?*

Tímea: Kettős dolog ez. Adott volt egy helyzet, amikor kompromisszumot kellett kötni. Megvolt ennek a hátulütője is, sokan megszólaltak, de én ezt felvállaltam. Döntöttem. Döntöttünk.

Tizennégy éves korom óta az volt a vágyam, hogy anya legyek. Azon gondolkodtam, hogy fogják hívni, ha kislányom lesz, hogy fogják hívni, ha kisfiam lesz. Bele is betegedtem volna, ha úgy adja a Fennvaló, hogy nincs. Úgy érzem, akkor teljesedtem ki igazán, amikor megláttam a fiam és a lányom gyönyörű kis arcát. Természetesen nem bántam meg. Persze sokszor a huszonkilenc év alatt megfordult a fejemben, hogy mit mondanék édesanyámnak, ha számon kérné, professzionális téren mit tettem az asztalra. Aztán adott pillanatban ezt is megtanultam kezelni. Megdolgoztam érte, tanultam, megvan a diplomám. Vállalhattam volna, hogy anya is vagyok és a karrieremet is egyengetem s akkor lehet picit büszkébb lennék magamra. Szakmailag. De ha újra kellene kezdenem, most is így csinálnám. Karrier és szakmai siker helyett felvállaltam, hogy anya vagyok. Pedig abban az időben más volt a társadalmi védelmi háló, nem volt annyi lehetőség választani. Megkaptuk a kihelyezést, nem lehetett nemet mondani.

László: Amikor a gyermekek megszülettek, akkor a gyermeknevelés elsődleges szempont volt a családban. Timinek mindig az volt az álma, hogy édesanya legyen, hogy legyenek gyermekei, nekem pedig egy óriási biztonságérzetet adott, hogy mindig ott van mellettük. A gyerekek első hét évében meghatározó a szülői háttér. Abban az időben volt olyan, hogy napi 10-12 órát kellett dolgozni, vagy elutaztam. Emellett másképp ezt nem tudtuk volna megoldani. Timi figyelme maximálisan a gyerekekre összpontosult, s nekem ezáltal több lehetőségem adódott a szakmai fejlődésre. Aztán a gyerekek felnőttek. Az is egy furcsa helyzet, amikor a gyerekek kirepülnek és a feladatok megszűnnek. Közben 1998-ban a házi-orvosi rendszer is elindult. Kialakítottunk egy munkastílust, kiegészítjük egymást. Általában tudjuk már, hogy a másik mire gondol. Már húsz

éve, hogy házi-orvosként együtt végezzük ezt a munkát. Persze ez a munkahelyen nem egy könnyű felállítás. Én adminisztrálok, koordinálok a tevékenységeket. Nem mindig hálás feladat a főnök feleségének lenni. Nehéz ezt az egyensúlyt megtartani. Igyekszünk arra törekedni, hogy munkatársi, kollegiális viszony legyen s ez ne vessen árnyékot a dolog szakmai részére vagy a munkaközösség összetevékenységére.

Tímea: Igen, s mindennek az alapja a jó kommunikáció, a szakmai hozzáértés, az alázat és az emberség. Mindez hatalmas felelősséggel jár. Ezt vállaltuk, legjobb tudásunk szerint tesszük, amit lehet.

— *És mennyire embert próbáló ez a szakma?*

László: Általánosan véve nem könnyű, és ezt nem panaszként mondom, mert mindig is orvos szerettem volna lenni és nagyon szerettem ezt a munkát. Egy szolgálatnak tartom. Ha megkérdeznék, nem is tudnám igazából, milyen más szakmára cserélném el, ha fiatal lennék és most kellene pályát választanom. Nem volt B terv. Nem is volt kérdés. Már gyerekkoromban eldöntöttem. A Fennvaló és a szülői támogatás, megértés ezt lehetővé is tette. Visszatérve a kérdésre, nem könnyű dolog naponta 30-35 beteget megvizsgálni. Nem lehet ezt úgy végezni, mintha futószalag lenne. Ezek között vannak komolyabb, tisztázatlan betegségben szenvedők is, és nagyon rövid idő alatt kell a sorsukról döntést hoznom, hogy milyen irányba indítsuk el a beteget. Ez egy nagy kihívás és felelősséggel jár. Aki belelát a medicinába, látja a korlátait, hogy az emberi test nem olyan, mint egy könyv, amit ki tudok nyitni és fel tudok lapozni. Ehhez kell a tapasztalat.

— *Mi hát a titka?*

László: A kulcsszó az empátia. Az orvos is ember. Vannak rossz és jó napjai. Van, hogy rosszkedvű, van, hogy fáradt, van, hogy beteg,

de lehetőleg mindebből a páciensnek nem szabad semmit sem megéreznie. Minden beteg meg kell hogy kapja ugyanazt az odafigyelést. Ez nekünk nagyon fontos. Oda kell figyelniük, hogy a szellemi kiégés, a „burn-out” ne következzen be, mert annál szomorúbbat nem tudnék elképzelni, mint hogy az orvos empátia nélkül üljön az asztal túlsó oldalán. Valahol át kell venni a beteg terhét, és ezt időnként magunk is érezzük. Megviseli az embert. Összegyűl. Ha az embernek van lelke, nyitottsága és segíteni szeretne, akkor egy részét a beszélgetés alkalmával önkéntelenül is átveszi a betegről, aki már sokszor attól is megkönnyebbül, hogy elmondja, mi fáj. Nincs ezzel semmi baj, ez a munkánk, csak arra is figyelni kell, hogy ez hosszú távon ne legyen negatív kihatással az orvos személyiségére. Az orvosnak jó szellemi és érzelmi állapotban kell lennie, hogy megfelelő empátiával tudja kezelni a betegeket. A lelki higiénia is hozzátartozik. Ugyanúgy, ahogy a házban takarítani kell, az embernek a belső, szellemi és érzelmi világát is időnként ki kell napi rendszerességgel takarítani, ki kell söpörni. Ezek felgyűlhetnek, és nem kívánt mellékhatásokkal járhatnak. Ezt szeretnének elkerülni. Nem biztos, hogy mindig sikerül, de a szándék mindig megvan.

— *Ezt érzem, érteni vélem, mert nagyon sok befolyás ér minket napi szinten. Sokszor én is ott tartok, hogy a körülöttem levő nyüzsgés és zaj miatt nem hallom a saját hangomat. Nem tudok „kukázni”, mert nem kapcsol ki az agy, folyamatosan pörgünk.*

Tímea: Ez nálunk is így van. Csengnek a telefonok, a növérek folyamatosan kommunikálnak, jönnek-mennek a betegek, mindenkire oda kell figyelni. Egyszerűen néha ki kell kapcsolni, mert nem tudsz folyamatosan maximálisan odafigyelni. Időt kell szakítani a pihenésre is.

László: És ami még megnehezíti a tevékenységünket, az az adminisztráció és a bürokrácia, ami a munkánk 50%-át lefedi. Számokat és kódokat kell bepötyögni nagyon figyelmesen, s emellett nehéz megtartani a klasszikus kommunikációs módot.

— *Itt merül fel az orvosi kommunikáció fontossága. Nem mindenki tud jól közölni, főképp komolyabb diagnózisok esetében. Tanultátok ezt az egyetemen?*

László: Nagyon kellene. Nem csak az orvosi, de az általános kommunikáció is.

Tímea: Azért itt is ki kell puhatalni, ki az, akinek segítség az, ha tudja, mivel áll szemben, és ki az, akit ledöntesz a lábáról ezzel a mondat. Nem vagyunk egyformák. Fontos, hogy mit, mennyit és hogyan tálalunk. Van, akinek szárnyakat adsz, küzdeni fog, fel fog állni, nem adja fel és meggyógyul, míg van, aki soha többé nem áll fel a padlóról, megtörik, feladja.

László: A kommunikáció meghatározó, kell egy kis pszichológia, mondhatnánk, hogy ez szinte művészet. Fontos, hogy tudjuk, hogy mivel érünk el a beteg gyógyulása szempontjából jobb hatást. És ami lényeges: a legnehezebb helyzetben is egy kaput mindig nyitva kell hagyni. Csodák mindig léteznek. Vannak betegeink, akik meggyógyultak, pedig feketén-fehéren ott állt a súlyos betegséget fedő diagnózis.

— *A hit, mint „kiskapu” a gyógyuláshoz.*

Tímea: Azt hiszem, enélkül nem is lehet. Ha nincs az a kiskapu az értékrended szerint, hogy bekapaszkodj, nem lehet felállni.

László: Nálam is meghatározó a hit. Sokszor megkérem a Fennvalót, hogy adjon erőt, hogy dolgozni tudjak és ne hibázzak. Emberek vagyunk. Mindenki hibázhat. Arra kérem a Fennvalót, hogy ne hibázzunk.

— *Igen, kell a hit. Megnyugvást ad. Jó, ha az ember érzi, hogy nincs egyedül. Főleg betegség esetén tudni, hogy Ő is segít, ti is és mi is magunkon. Kell ez a háromszög. Vagy négyszög. Kell a harmónia. Telki-testi egészség. Sok betegség visszavezethető egy lelki traumára. Ha úgy látjátok, elkülditek-e a páciens pszichológushoz is?*

László: Ha felületesen tekint az ember, akkor elsőre azt lehetne mondani, hogy aki lelki beteg, az lelki beteg, akinek fizikai betegsége van, az fizikai beteg. Ezt így szakmailag szét is lehetne választani. De ha már egy kicsit mélyebbre tekint az ember, és ok-okozati összefüggéseket is figyelembe vesz, akkor rájövünk, hogy van összefü-

gés. Ha felmerül egy pszichés probléma, ami összefügg a szervi bajokkal, akkor természetesen elküldjük a beteget a pszichológushoz.

— *Mennyire fontos a sikerélmény egy orvos mindennapjaiban?*

László: Természetesen nagyon fontos. Pontosan azt a kiégéses jelenséget gátolja, amit már említettem. Sikerélmény, ha a beteg jobban lesz és jó irányba indítottam. Sikerélmény, amikor visszatérnek és megköszönik a munkánkat, hogy vigyázunk és odafigyelünk rájuk. Vagy ha egy gyerek sírásra görbült szájjal bejön s mosolyogva integet, amikor kimegy. Emberileg ezek nagyon fontos dolgok.

— *Akaratlanul is felmerül bennem a kérdés: és amikor a ti gyermekeitek betegek, orvosként hogyan lehet a helyzetet kezelni?*

Tímea: Anyaként egyáltalán nem vagy orvos, ha a gyerekeid betegek. El kellene vonatkoztatni, minden szubjektív tényezőt ki kell zárni. Anyaként nem biztos, hogy jó, ha kezelsz, hisz nem vagy képes objektíven ítélni.

László: Igen, hisz lehet, hogy meg tudnánk oldani egy esetet, de jobb, ha a családtagot elküldjük egy szakorvoshoz, mondjon ő elfogulatlan véleményt, és aztán közösen megteesszük a lépéseket. Gyakran folyamodom ehhez, hogy a szubjektívizmust kizárjam.

— *Tanítottatok a nővérképzőben. Milyen volt belekóstolni ebbe a szakmába?*

Tímea: Élveztem, szerettem. Édesapám tanár volt. Érdekes a katedra másik oldalán állni. Azt szerettem volna elérni, hogy érezzék, hogy elvárom, hogy azt, amit nyújtok, kapjam is vissza becsülettel. A gyakorlatban használható ismeretek elsajátítására törekedtünk mindketten. Nem könnyű munka ez.

László: Igen, főleg, hogy a mai világban nem az a fontos, hogy milyen papírod van, hanem hogy mit tudsz. Az a lényeges, hogy abban, amiben tehetséged van és amit szeretsz, legyél ász, abban rádórozz le mindenkit az asztalról.

— *Bizony. Legyél valamiben ász! Régóta ismerem gyerekeiteket, Annát és Mátét, és nagyon kedvesek nekem, mindig szeretettel gondolkodok rájuk. Úgy vélem, nagyon jó döntést hoztak. Mindketten abban a szakmában helyezkedtek el, amit szeretnek. Mégis, nem sajnáljátok, hogy nem lettek orvosok?*

László: Nem. Sosem befolyásoltuk őket, nem erőltettük rájuk az orvosi szakmát. Nem beszélünk le őket semmiről. Voltak bizonyos keretek,

de maguk szabták a sorsukat. Tanácsot adtunk, de a döntést ők hozták meg. Máté gyerekkora óta informatikus szeretett volna lenni, Anna középiskolás éve alatt döntött a grafika mellett. Mindkettőjüket támogattuk és reméljük, jól döntöttek, de tudjuk, a puding próbája az evés.

Tímea: Sosem volt diktatúra. Szólasszabadság volt. Két szabad szellemű gyermek szülei vagyunk. A véleményüket is elmondták és az akaratukat is érvényesítették. Mindig meghallgattuk őket.

— *S hát mindketten elindultak a saját útjukon. Mi kicsit kanyarodjunk még vissza a mindennapokra. Egy hosszú nap végén hogy tudtok kikapcsolni? Van-e én-idő, közös idő?*

Tímea: A sport, a kert, virág az otthoni teendők, néha a régi világot felelevenítő filmek. Szívnek-léleknek-szemnek jól esik.

László: Ami engem aktívan ki tud kapcsolni, ha van rá lehetőségem, hogy el tudjak menni mozogni. Nekem a mozgás segít. Töreksem arra, hogy heti 2-3 alkalommal időt szakítsak rá. Kikapcsol. Időnként jót tesz, ha sikerül elmenni egy wellness-hétfvégre, nem rendszeresen járunk, de ha lehet, 2-3 havonta. De zene, sorozatok is.

— *Rohanó világban élünk. Jó lenne egy „slow me” pirula. Ti is folyamatosan aktívak vagytok. Hogy lehet jól beosztani egy napot, hogy „mindenre jusson”?*

Tímea: Bizony, szaladunk. Ott az örökös rutin, a mindennapi stressz, de amikor eljutsz oda, hogy a gyerekeid kirepülnek a fészekből, feladataidat elláttad, mindent elrendeztél, rájössz arra, hogy az, hogy anyagi javakat szerezz, nem biztos, hogy múlandó boldogságnál többet nyújt. Megtanulod becsülni azt, ami van, hálás vagy azért, hogy felkeltél, hogy még tudsz dolgozni és mindenekelőtt hálás vagy azért, hogy hazajönnek a gyerekek hétfvégen és ez lassan éppen elég. Annak örülünk, hogy látjuk, hogy a gyerekek szívesen jönnek haza. Sütők-főzők. Szeretettel várjuk őket. Mindenki meg kell tapasztalja, mi számára az érték, a prioritás.

— *Igen, eljön az az idő, hogy azt mondjuk: az én-időt és a családdal töltött időt nem adjuk semmiért. És ha egy közös Top 10 értéklístát kellene összeállítani?*

Tímea és László: Egészség. Család. Béke. Nem kell Top 10. Ha ez a három adott, mi kell még?

Valóban, mi kell még?

Fehér Imola

Csűry Bálint és a „népnyelvi búvárlat”

A múlt eredményeinek számbavétele nélkül aligha lehet előre tekinteni és jövőt építeni. Éppen ezért a mai ember erkölcsi kötelessége az, hogy néha visszapillantson, és megálljon a nagy elődök munkássága, életműve előtt. Szatmár megye számos költővel, íróval, sőt nyelvessel is büszkélkedhet. Közéjük tartozik Csűry Bálint nyelvész, nyelvjárás-kutató is, akinek neve talán kevésbé ismert számunkra. Ennek ellenére úgy vélem, hogy a magyar nyelvjárás-kutatás terén elért eredményei méltóvá teszik arra, hogy egy pillanatra megálljunk, visszapillantsunk, és méltassuk kiemelkedő tudományos munkásságát. E cikk épp e visszapillantást szolgálja. E rövid összefoglalóban Csűry Bálint életének és munkásságának főbb állomásait szeretném szélesebb körökben is megismertetni.

Csűry Bálint 1886. február 13-án született a Szatmár megyei Egriben, nemesi eredetű, református kisbirtokos család második gyermekeként. Édesapja, Csűry Miklós földműves, egykori debreceni huszár, akinek vidám elbeszéléseit, meséit és anekdotáit mindig szívesen hallgatta. Édesanyja, Kádár Julianna fiatalon elhunyt, nehéz körülmények között hagyva ezáltal családját. Az édesanya korai elvesztése igen megviselte a kis Bálintot. Az elemi oktatást szülőfalujában, Egriben végezte 1891 és 1897 között. Már gyermekkorában sokat olvasott, szellemi képességei révén kiemelkedett társai közül. A gyermekkori tapasztalatok, az egri környezet, a falu meghitt világa életét és munkásságát egyaránt meghatározta. Itt ismerkedett meg az egyszerű falusi ember mindennapjaival, annak nyelvhasználatával és a magyar nyelvvel is, amelynek később elismert tudósává válik.

Tanulmányait a Szatmári Református Kollégiumban folytatta, ahová 1901-ben, tizenöt éves korában iratkozott be. A Kollégiumban töltött évek alatt aktívan részt vett az iskola életének megszervezésében. Bekapcsolódott az ifjúsági könyvtár tevékenységébe, képviselte az osztályát az ifjúsági segédegyletben, tagja volt az énekkarnak, a Kölcsey Önképzőkörnek, melynek főtítkárává, később pedig alelnökévé nevezték ki, mindemellett Osváth Elemér tanár vezetésével szavalóversenyeket, iskolai ünnepélyeket és megemlékezéseket is szervezett. Tudásszomja már ebben az időszakban megmutatkozott, ugyanis a különböző pályázatokon elnyert pénzjutalmak nagy részét könyvek vásárlására fordította. Egyik legjobb barátja, Vajthó László (későbbi irodalomtörténész) így emlékszik vissza erre az időszakra: „A szerzett pénzt, nem csekély összeget, a gimnáziummal szemközti sarki könyvesbolt nyelte el. Így szerezte meg Bálint hamarosan az akkoriban virágzó két sorozat, a Magyar Könyvtár és Olcsó Könyvtár sok-sok számát, de egyéb drágább köteteket is. Így jutott máris számottevő világirodalmi ismerethez.” (Balassa, 1988: 15-16)

Tanulmányait a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem bölcsészkarának magyarul szakán folytatta 1905 és 1909 között. Az egyetemi évek alatt tanárai közül főként Zolnai Gyula volt rá nagy hatással, tőle ismerhette meg a nyelvjárás-kutatás alapjait, valamint az ő hatására fordul a nyelvjárás-kutatás felé. Tanárai közül meg kell említenünk még Gombocz Zoltán, Palágyi Menyhért és Böhm Károly nevét is, akik szintén meghatározták tudományos gondolkodását, kutatási irányvonalát.

A tanári oklevél megszerzése után 1910 és 1932 között a Kolozsvári Református Kollégium tanáraként tevékenykedett. Egyidejűleg 1920-1921-ben a református tanítóképző intézetben, 1922-1923-ban pedig a Marianumban is előadott. Ebben az időszakban sokszor harminc órát is tanított hetente. Különösen magas volt óráinak száma a háború időszakában, amikor kollégáit is

helyettesítenie kellett. A munka viszont sohasem esett nehezebbre, ugyanis a tanítás mellett még a kollégium könyvtárának gondozását is elvállalta. Ebben az időszakban főként az oktatás, valamint a pedagógia elméleti és módszertani kérdései foglalkoztatták. Erről tanúskodik A középiskola reformjához (Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny 47. 1914) című írása, valamint a Kolozsvári Református Kollégium tanári székfoglaló előadása, melynek címe Nyelvtudomány és pedagógia. Húszéves korában már gyűjtötte a Szamosháti Szótár anyagát, ugyanakkor emellett rendszeresen publikált kolozsvári és budapesti szakfolyóiratokban egyaránt, főként a Magyar Nyelvben és a Magyar Nyelvőrben. Munkássága már ebben az időszakban széleskörű elismerésnek örvendett, ezt bizonyítja, hogy az Erdélyi Múzeum Egyesület, az Erdélyi Irodalmi Társaság, a budapesti Magyar Nyelvtudományi Társaság egyaránt tagjává választotta. 1927-ben pedig a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lesz.

Csűry Bálintról elsősorban mint nyelvészről, nyelvjárás-kutatóról szoktunk beszélni, kevesen tudják azt, hogy főként pályája kezdetén költészettel és fordítással egyaránt foglalkozott, ugyanakkor ebben az időszakban keletkezett írásai filozófiai érdeklődéséről is tanúskodnak. Műfordításai és költeményei közül alig ismerünk néhányat, annak ellenére, hogy az önképzőkörben nagy sikernek örvendtek. Sőt a kolozsvári egyetem magántanára, Palágyi Menyhért is nagyra értékelte verseit, főként a Chorus Misticus című filozófiai versről nyilatkozott igen nagy elismeréssel. Csűry saját költeményeit magánygyűnek tekintette, ezért ezek alig láttak napvilágot. Érzékenysége, befele fordulása és filozofáló hajlama is megmutatkozott verseiben. Tudományos munkássága kezdetén nyelvelméleti, nyelvlektani és filozófiai kérdések egyaránt foglalkoztatták. Ezt bizonyítja első nagyobb tanulmánya, Teleki József gróf mint nyelvész című írása is. E munkájában a múlt század első évtizedeinek nyelvi problémáival, részletesebben pedig a nyelvújítás kérdésével foglalkozik. Csűry Bálint filozófia iránti érdeklődése (Böhm Károly tiszteletére kiadott emlékkönyvben közölt) A nyelv-tudomány ismeretelméleti vizsgálata című írásában szintén kimutatható.

Pedagógusi munkájával párhuzamosan továbbtanult a kolozsvári egyetemen, ahol 1917-ben bölcsészdoktori képesítést szerzett. Az ige című doktori értekezésében az ige keletkezésével foglalkozott. Az értekezés szakirodalma rendkívül gazdag, ugyanakkor fejtegetéseiben nyelvfilozófiai tájékozottsága is megmutatkozik. E filozófiai irányt azonban nem sokáig folytatta, ugyanis Gombocz Zoltán hatására lassanként arra a következtetésre jutott, hogy egy magyar tudósnak elsősorban a magyar nyelv tényeibe, azok vizsgálatába kell elmélyednie.

A hatalomváltás időszakában szinte semmit sem publikált. Komor hangulatából 1920-ban kötött házassága lendítette ki. Felesége, Magoss Erzsébet, szintén egri származású lány volt, Magoss Miklós református lelkipásztor gyermeke. Házasságukból egy fiú, Csűry István (1921-1981) született, aki később a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának főigazgatója lett. Családi életük során számtalan nehézséggel kellett megküzdeniük. Ennek ellenére a családi háttér rendkívül fontos és egyben értékes alapot biztosított Csűry Bálint számára életművének kiteljesedése szempontjából. Felesége szilárd lelki hátteret, megértést és támogatást nyújtott a munkájának élő, sokszor hajnalig dolgozó Csűry Bálint számára. Csűry munkásságával foglalkozó szakirodalom elismeréssel és hálával emlékszik vissza a feleség odaadó támogatására.

1921-től ismét munkához látott. Több tanulmányt is publikált nyelv-tudomány, irodalom és néprajzi témakörben. 1924-ben adta ki a Vőfélykönyvet, amelyben a kalotaszegi, székelyföldi, tiszaháti és szamosháti lakodalom menetét és verseit ismertette. Néprajzi kutatásai során a csángók kultúrájának szintén kitért a figyelmet tulajdonított, ennek eredményeként született meg a Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról című írása. Több könyvismertetést is írt ebben az időszakban, amelyeket az Erdélyi Irodalmi Szemlében és a Pásztortűzben publikált.

1930-ban a magyar népnyelv tárgyköréből habilitált, és a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magántanára lett. Ekkor Csűry Bálintot a magyar népnyelv legkiválóbb kutatójaként tartották számon. 1930-ban Pápay József jeles finnugor tudós halálával megüresedett a debreceni Tisza István Tudományegyetem magyar és finnugor tanszékének vezetése. Csűryt felkérték a tanszék vezetésére, és hosszas gondolkodás után úgy döntött, hogy elfogadja a felkérést. 1932-ben nevezték ki a magyar nyelvészet és a finnugor összehasonlító nyelvészet rendkívüli tanárává, majd 1934-ben rendes tanárrá lépett elő. Egy tanéven keresztül, 1937-1938-ban a bölcsészettudományi kar dékáni tisztségét is ellátta.

Csűry Bálint Magyar Nyelvtudományi Társaság megbízásából már 1908 óta gyűjtötte a szamosháti nyelvjárás szókinccsét. 1914-ben a Társaság megbízta a szótár kidolgozásával is. Csűry a megbízás alapján 1908-1915 között a Társaság anyagi támogatásával gyalog bejárta nemcsak a Szatmár megyei szamosháti falvakat, hanem a szomszédos nyelvjárásoknak a szamoshátiival érintkező széleit is. Szamosháti Szinerváraljától Mátészalkáig a Szamos két partján elterülő falvakat foglalja magába, e települések nyelvjárása pedig mintegy egységesnek mondható.

A Szamosháti szótár szókinccsgyűjteményének alapanyaga szülőfalujából, Egriből származik. A nem Egriből származó kifejezések gyűjtési helyét zárójelben tüntette fel. Forrása az élőbeszéd volt, csak olyan adatokat közölt, amit saját fülével hallott. Arra törekedett, hogy a kifejezések saját természetes környezetükben, mondatban forduljanak elő.

A Szamosháti szótár kitüntetett szerepe abban áll, hogy Csűry Bálint nem csupán azokat a kifejezéseket, tájszavakat gyűjtötte össze, amelyek az irodalmi nyelv egyáltalán nem vagy pedig más kiejtésben, jelentésben használtak, hanem célja az illető tájegység teljes szókincsének rögzítése volt. Feladatát a következőképpen fogalmazta meg: „A szótár anyagának gyűjtésében ez volt a vezető szempontom, hogy a szamosháti népnyelv egész szókincsére kiterjedjen. Eddigi népnyelvi szógyűjtéseink inkább szoros értelemben vett tájszótárgyútemények voltak. A közső és a tájszó éles megkülönböztetésével csupán egy teljes magyar szótár kiegészítői kívántak lenni. Az illető terület nyelvét nem önálló nyelvi egységként vizsgálták. E miatt nem is adhattak valódi képet a tanulmányozott nyelvtérület teljes szó- és képzetkincséről.” (Balassa, 1988: 66)

Mivel a szamosháti népnyelv teljes szókincsének a feltérképezésére törekedett, azt is feltűntette, hogy a köznyelv kifejezései közül melyek azok a kifejezések, amelyek a nép ajkán is élnek. A szótár tehát nem csupán tájszavakat és azok jelentéseit sorakoztatja fel, hanem a köznyelv és népnyelv kölcsönhatására, a kettő egymáshoz való viszonyára is rávilágít. Szintén újításnak számít a jól átgondolt fonetikus írás, amellyel a népnyelvi anyagot rögzítette. Ezzel egy olyan jelölési rendszernek az alapját alkotta meg, amelyet később is általánosan használt tanítványai körében. Mindezekon túl a szótár jelentős néprajzi anyagot is tartalmaz, ugyanis az egyes munkaeszközök használati ismertetése mellett, azok illusztrálása is megjelenik. A különböző szokásoknak, hiedelmeknek és babonáknak nem csupán a megnevezése jelenik meg, hanem értelmezi is azokat. A Szamosháti szótár több mint tájszavak jegyzéke, ugyanis a nép stilisztikai készségéről, szokásairól, gondolkodásmódjáról, tárgyi etnográfijáról egyaránt képet ad. Bátran állíthatjuk azt, hogy a magyar tájszótárak közül az egyik legnagyobb gonddal szerkesztett és egyben legkiválóbb alkotás. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy Csűry Bálint 1940-ben a Szamosháti szótár megalkotásáért megkapta a Magyar Tudományos Akadémia akkori második legnagyobb díját, a Marczibányi-díjat.

Csűry Bálint 1934-ben a finn nyelv gyakorlati elsajátítása céljából Finnországba utazott, amikor is a finn nyelvtudomány kimagasló vezető egyénisége, Juha Artturi Kannisto azzal az ajánlattal kereste fel, hogy Yrjö Wichmann által összeállított moldvai csángó szógyűjteményt adják ki közösen. Csűry készségesen elfogadta az ajánlatot, és 1936-ban meg is jelent Irjö Wichmanns Wörterbuch des ungarischen moldauer Nordcsángó- und des Hétfaluer Csángó-dialektes címen. Ennek a kiadói munkának szerves folytatásaként később Csűry Bálint gondozásában Wichmann György északi-csángóhangtana is megjelent, amelyben Wichmann kéziratai alapján bizonyos, különböző magyar folyóiratokban már megjelent, de be nem fejezett tanulmányait, kiegészítő jegyzeteit tette közzé. Ezt követően Csűryt a Finnugor Társaság és az Észti Tudományos Akadémia egyaránt tagjává választotta.

Az 1935/36. tanév tavaszi félévében meghirdette A népnyelvi gyűjtés módszere című kollégiumát, s ennek összefoglalójaként jelent meg A népnyelvi bűvárlat módszere (1936) című módszertani írása. Balassa Iván szerint e munkát a Csűry-tanítványok valóságos bibliájuknak tekintették. Az egyetemen lassan megalakult az ún. Csűry-iskola, ugyanis így nevezték a köréje szerveződött népnyelvkutató műhelyt.

Csűry Bálint kutatási céljai kezdtek egyre nagyobb keretet ölteni. Nem csupán regionálisan gondolkodott, hanem a teljes magyar nyelvtérület szókincsét kívánta összegyűjteni. Megkísérelte a nyelvjáráskutatás megszervezését országos szintre emelni, erről tanúskodik 1937-ben az országos felsőoktatásügyi kongresszus elé terjesztett írása is: „Mindenkinek szívében fekszik a magyar nyelv és nyelvtudomány ügye, fájdalommal látja, hogy a külföld magas színvonalú, rendszeres népnyelv bűvárlata mellett mennyire hátramaradt a magyar népnyelv bűvárlata. Mindnyájan érezzük, hogy népnyelvi

bűvárlatunknak rendszeressé, állandóvá tétele tovább már nem halasztható. Össze kell fognia tudományos társaságainknak, egyetemeinknek a magyar nyelv állandó, rendszeres bűvárlata, a magyar nyelvatlasz megteremtése ügyében.” (Balassa, 1988: 56-57) Csűry Bálint javaslata az volt, hogy a magyar nyelvészeti tanszékek mellé szervezzenek egy magyar nyelvjáráskutató intézetet is, amely a magyar népnyelvi gyűjtéssel, annak feldolgozásával és a magyar nyelvatlasz munkálataival foglalkozik majd. Csűry e lépéssel tulajdonképpen az ország egyetemeinek az összefogását szorgalmazta a nyelvjáráskutatás terén.

Csűry javaslatára 1938-ban az országban elsőként a debreceni egyetemen Magyar Népnyelvkutató Intézet létesült. Csűry az intézet feladatait három nagy témakörben jelölte meg. Célul tűzte ki „a debreceni eredeti civisnyelv szókincsének szótári feldolgozását”. E munka az egyes mesterségek szókincsének az összegyűjtésével indult, de csak a 21. század elején valósulhatott meg. Második feladatként Bihar megye népnyelvének a feldolgozását nevezte meg. E feladatot szókincsgyűjtéssel, a helynevek településenkénti összegyűjtésével, monográfiákhoz való adatfeltárással, valamint a nyelvatlasz előkészületeivel indította meg az intézet. Harmadik feladatkörként „az elszakított, vagy szórványokban élő magyarság nyelvének tanulmányozását” jelölte meg. Ezt az együttműködést egykori kolozsvári tanítványainak a bevonásával kívánta előmozdítani. 1939-ben meg is indította a Magyar Népnyelv című évkönyvet, amely hazai és külföldi munkatársak kutatási eredményeit egyaránt közölte. Csűry Bálint szerkesztésében két kötet jelent meg, a harmadik viszont már a róla szóló nekrológot is tartalmazza. Halála után Bárczi Géza vette át ennek szerkesztését, folytatva Csűry Bálint

munkamódszerét és elképzeléseit.

A Debrecenben töltött éveinek második felében már sokat betegeskedett. Épp Pestre akart utazni Gombocz mondattanának kéziratát kiadatni, amikor agyvérzést kapott. Két hét súlyos betegség után, 1941. február 13-án, éppen ötvenötödik születésnapján meghalt.

Csűry Bálint által elindított kutatási irányok, nyelvészeti módszerek és vizsgálati eredmények iskolát formáltak. Diákjai közül több tucatnyi nyelvész szakember került ki. Rövid életpályája alatt olyan jelentős életművethozott létre, hogy neve fölkerült a debreceni egyetem díszudvarán található dicsőségtáblák egyikére, a magyar szellemi és kulturális élet legkiválóbbjai közé. Csűry Bálint kitartó, fáradságot nem ismerő munkássága és életvitele tiszteletreméltó, ugyanakkor követendő példa az utókor számára.

Jáger dr. Péter Mónika

Irodalomjegyzék

Bakó Elemér: *Csűry Bálint élete és munkássága.* MNny. III, 7-38.

Balassa Iván (1988): *Csűry Bálint.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Csűry Bálint (1935-1936): *Szamosháti szótár I-II.* Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

Hoffmann István (2013): *Csűry Bálint, a debreceni egyetem tanára.* Gerundium. Egyetemtörténeti Közlemények. MMXIII vol. IV nr. 1-2. 24-31.

Kálnási Árpád (1998): *Fejezetek a Csűry-iskola történetéből.* Debrecen.

Kiss Kálmán (2015): *Csűry Bálint és a szamosháti tájnyelv.* Varadinum Script Kiadó, Nagyvárad.

Szabó T. Attila (1941): *Dr. Csűry Bálint.* Erdélyi Múzeum. Újfolyam 12. (46.) kötet, 3/4. füzet. 232-234.

A folyamat legyen jó — az odáig vezető út

Úgy gondolom, Szatmárnémeti egy élhető város a családunknak. Szakmailag érdekes feladatokat kaptam építészként és később díszlettervezőként is. Az építészetre vonatkozó feladatok nagyban köthetők első munkahelyemhez, hiszen szatmárnémeti egyik legjelentősebb építészirodájánál sikerült elhelyezkednem. Mindig vonzott a színházi világ, csodálatos, hogy a gyermekeim színházközelben nőnek fel — állítja Fornvald Gréti, a Harag György Társulat díszlettervezője.

— Hol születettél, hol jártál iskolába?

— Máramarosszigeten születtem 1985-ben. Ott végeztem az általános iskolát és a kilencedik osztályt. Tizedik osztálytól a szatmárnémeti Kölcsey Ferenc Főgimnáziumban folytattam tanulmányaimat matematika-informatika szakon.

— Milyen foglalkozásokat szeretettél volna, miért választottad a jelenlegit?

— Gyerekkoromban minden olyan foglalkozás érdekelt, ami a koromhoz illő volt, bolti eladó, tanár, orvos és a többi.

Úgy alakult, hogy kilencedikben három tantárgynál is találkoztam az építészettel, akkor már elkezdtem foglalkozni a gondolattal, hogy akár építész is lehetnék. Úgy gondolom, hogy mindenkiben benne van a kreativitás és annak a vágya, hogy alkotson, ez a szakma pedig pont erről szól.

— Meséld a felvételizést, az egyetemi évekről, tanáraidról és példaképeidről!

— Tizenegyedik osztályban (már Kölcseyként) komolyan készültem az építészeti egyetemre, Gyüre Noémi és Szabó Erika építészek segítettek ebben. Számomra a tizenegyedik és a tizenkettedik osztály az egyetemi felvételre való felkészülésről szólt. A Kolozsvári Műszaki Egyetem Építészmérnök és Városrendezés szakára jutottam be 2004-ben. Itt elkezdődött egy nagyon izgalmas időszak. Rengeteg egyetemi projekt, feladat, workshop, szakmai gyakorlatok, publikációk. Az egyetem próbált minket arra tanítani, hogy ez egy csapatmunka, csapatban kell dolgozni. Végül is ez a szakma nem abból áll, hogy bezárkózunk egy szobába, ahol magányosan tervezünk, de ezt igazán az egyetem elvégzése után tanultuk meg.

Az egyetemi éveim alatt háromszor elnyertem a Magyar Kulturális Minisztérium és a Balassi Intézet által meghirdetett ösztöndíjakat. Elsőként a budapesti Moholy-Nagy Művészeti Egyetem építészeti szakán. Ott nagyon neves építészekkel ismerkedhettem meg, a tanáraink voltak

például Nagy Tamás, Ferenczi István, Reimholtz Péter, de mind közül rám a legnagyobb benyomást Csomay Zsófia tette, aki példaképemmé vált. Ő Ybl-díjas, nagyon hiteles építész, aki olyan minőségi munkákat készített, melyeket mindenhol elismerésben részesítettek. Nagyon határozott, nagyon szeret tanítani, és amellett három gyerek édesanyja. Amikor legutóbb találkoztam vele, tizenegy unokája volt. Mindig olyan dolgokról beszélt, amit lélegzetelállva hallgattunk. Mindig a jelenről beszélt, ő az az építész, aki igazán tudja, hogy merre tart az építészet.

A következő félévben átmentem a Műszaki Egyetemre, ott egy kicsit mérnökiebb volt a tempó, de remek tanárokkal találkoztam. A harmadik ösztöndíjam már csak egy hónapos volt (az első kettő féléves), mert hatodéves voltam itthon, ezért a diplomamunkámra is készülnöm kellett. Erre az egy hónapra azért választottam Pécs-et, mert akkor volt Európa kulturális fővárosa. 2011 márciusában diplomáztam, új könyvtárépületet tervezve Szatmárnémetibe.

— Hogy kerültél Szatmárnémetibe?

— Egyértelmű. A szerelem miatt. 2004-ben ismerkedtem meg Péterrel, aki később a férjem lett. Nyilván fontolóra vettem Budapestet és Kolozsvárt is, de Péter hajthatatlan volt. Ma már mosolygok ezen, hiszen úgy gondolom Szatmárnémeti egy élhető város a családunknak. Szakmailag érdekes feladatokat kaptam építészként és később díszlettervezőként is. Az építészetre vonatkozó feladatok nagyban köthetők első munkahelyemhez, hiszen szatmárnémeti egyik legjelentősebb építészirodájánál sikerült elhelyezkednem.

— Hogy kerültél a színházhoz?

— 2011-ben Keresztes Attila felkért a Kék csodatorta c. darab díszletének az elkészítéséhez. Természetesen örültem a felkérésnek, hiszen mindig is vonzott a színházi világ. Ennek ellenére, nem volt könnyű időszak, mivel ebben a periódusban a tervezőirodában is dolgoztam,

Fotó: Czinzél László

azonban hirtelen el kellett sajátítanom egy számomra teljesen új rendszert, méghozzá azt, hogy együtt dolgozzak párhuzamosan a rendezővel, színészekkel, műhelyekkel és a technikai személyzettel, ezalatt a tervezőirodában a tervek mellett kijártam az építkezésekre is, mint például a Járványkórház és a Ioan Slavici Főgimnázium épületének felújításához. A tervezés után gyors léptekkel közeledik a kivitelezés, főleg a színházi világban. Óriási ellentét van a két végtermék között, hiszen míg egy épületet úgy tervezünk, hogy évtizedeken keresztül álljon, addig egy díszletnél, bár a kreativitás nagyon fontos itt is, általában csak húsz-harminc előadást él meg egy adott darab.

Az igazgatóváltást követően 2012-ben Besenyei István hívott fel, hogy elkészítsem a szilveszteri előadás díszletét, amit Kányádi Szilárd rendezett. Ez volt az első felnőtteknek szóló előadás, amelyben dolgoztam. Aztán több éven keresztül együtt dolgoztam Istvánnal, a szilveszteri előadásokon. Az ő szakmai tapasztalata, bátorítása fontos mérföldkő volt számomra a színházi pályán való elinduláshoz. Óriási szerepe van egy alkotó folyamatban a bizalomnak, a művészeti munkatársak között. Részéről ez

Fotó: Czinzél László

Fotó: Czinzél László

adott volt, sokszor említette, bátorítva, hogy teljesen megbízom az elképzeléseimben, megérzéseimben, utoljára éppen a Hippolyt, a lakáj című előadás tervezési folyamatában. Ha ez az összhang létezik, akkor jó esély van arra, hogy az előadás sikeres legyen.

Fotó: Illovszky Béla

— *Hogyan kezdted el egy előadás díszletének tervezését, mi az, ami a legfontosabb a kezdéskor, hogy sikeres legyen a vég?*

— Nyilván, először el kell olvasni a szöveggel. Minden előadás előtt sokat dokumentálódok, hogy minél jobban megértsem, illetve azonosuljak a rám váró feladattal. Sokszor már a szöveggel olvasása alatt megszületik bennem az ötlet, hogy milyen kellene legyen a díszlet, azt lerajzolom, de nagyon fontos, hogy az előadás rendezőjével mihamarabb találkozzak és megismerjem azt, hogy ő mit gondol az előadásról, mi a koncepciója. Nagyon jó az, ha a rendező beszél a koncepciójáról, arról, amit ő szeretne a színpadon látni. Számomra az a legjobb, amikor érzésekről és hangulatokról beszél, nem konkrétumokról, így a tervező kreativitása, érzésvilága is konkrét részévé válhat a produkciónak. A munkafolyamat alatt a legfontosabb az, hogy megértsük egymást a rendezővel és az alkotó csapat többi tagjával is.

Miután kialakult a végleges elképzelés, jöhet a tervfogyadó gyűlés. Ezen már részt vesz a színház vezetősége is, a műhelyek vezetői mellett. Fontos, hogy beleférjünk abba a költségvetésbe, amit előre meghatároztak, hogy a gyártási folyamatra rendelkezésünkre áll. Azért, hogy zökkenőmentes legyen, előre egyeztetni szoktam a műhelyekkel, hogy a díszletgyártás ott is simábban menjen. Aztán következik a

folyamatos kommunikáció az előadásban résztvevő kollégákkal: rendező, színész, műhelyek, kellékes, díszletezők, stb. Mindehhez sok-sok türelem szükséges, hiszen mindenki a maga módján, legjobb tudása szerint próbálja elősegíteni az előadás létrejöttét, azonban ez sokszor megoldandó konfliktushelyzetet is szül. Persze a végén mindig minden a helyére kerül.

— *Mit tartasz eddigi legsikeresebb munkáidnak?*

— Kimagaslóan egyiket sem emelném ki, hanem megneveznék számomra fontosabb munkákat, alkotásokat.

Először is a Pornó című előadást említeném meg, amihez rendhagyó módon egy kiállítás is készült. A kiállítás tartalmazta Visky András összes szekuritátés dokumentumait, de egy kicsit az én történetemet is elmesélte. Büszkén mondhatom, hogy ez az előadás több hazai és magyarországi fesztiválra is meghívást kapott, többek között a Budapesti Nemzeti Színházba is.

A következő díszletet, amit érdemes kiemelni, az Én és a kisöcsém című előadáshoz készítettem (rendező: Bessenyei István). Ebben az esetben egy olyan absztrakt teret alkottam meg, ami oszlopokból állt és a függöny mozgatásával tudtak változni a helyszínek, amiket a színészek mozgattak nyílt színen.

Egy másik kedves előadásom, a Négyszögletű kerek erdő volt, amit Kányádi Szilárd rendezett. Könnyen azonosultam a darabbal, hiszen régi vágyam volt, hogy egy erdőt lássak a színpadon, főleg egy mesebelit. Ebben az előadásban a jelmezeket is én terveztem. Számomra ez akkor újdonság volt, nem volt könnyű, de a vége azt hiszem önmagáért beszélt. Nagyon jó hangulatú

előadást sikerült összehozzon az alkotó csapat.

Legvégül a Bernarda Alba házáról mesélnék (rendező: Sorin Militaru). Sorinnak egy nagyon erős koncepciója volt, nagyon pontosan tudta, mit akar kihozni a színészekből, mit akar látni a színpadon. Egy nagyon letisztult díszletet alkottunk meg, ahol minden anyagnak, a csavarnak, a láncnak, a tüllnek külön-külön is erős jelentése volt.

— *Milyen stílusokat kedvelsz?*

— Leginkább az absztrakt és a minimál áll hozzám a legközelebb. Szeretek grandiózus díszletet tervezni. A realista díszletek nem a kedvenceim, azt inkább az építészeti terveimben szeretem megvalósítani, megalkotni.

— *Hogyan boldogulsz anyaként a szakmában?*

— Jelenleg gyereknevelési szabadságon vagyok, Matyi fiam hamarosan egyéves lesz. Kata lányunk idén kezdte a sulit, ez is egy hatalmas változás az életünkben. Ebben a periódusban nem vállaltam nagyobb munkákat sem díszlettervezőként, sem építészként. Most abszolút a családot helyeztem előtérbe. Természetesen azokat a munkákat, amelyeket a szülés előtt bevállaltam, tovább kell vinnem becsülettel.

— *Hogyan viszonyulnak a gyerekeid a színházhoz?*

— Most úgy érzem, csodálatos dolog, hogy színházközelben nőnek fel. Itt nagyon szeretik a gyerekeket, a kollégáim csillámport szórnak a gyerekeim szemébe, sokszor a színházi csodavilág részesévé válnak ezáltal. (Ezt inkább a lányunk élvezhette, de már jócskán kap belőle a kicsi is). Nagyon hálás vagyok érte. Köszönöm.

Elek György

Szatmári oroszlánok

A világhálón rövid keresgélés után nagy mennyiségű anyagot találhat bárki az oroszlános ábrázolásokról, azok jelképes jelentéstartalmáról az emberiség kultúrtörténetében. Megtudhatjuk, hogy a legtöbb afrikai, ázsiai országban a hatalmat, nagyságot, erőt, szabadságot jeleníti meg a Nap, a tűz jelképe. Az oroszlán eszes, nemes, nagylelkű, igazságos, bátor, a nőstény oroszlán szenvedélyes szerető és kiváló anya.

Ennyi erény megtestesítőjeként természetesen a heraldika legtöbbit, leggyakrabban használt jelképévé is vált. Kínában nincsenek oroszlánok, de az ottani kultúrában is elterjedtek: középületek, templomok bejáratánál találkozunk velük. Asszíriában csak királyok vadászhatták, Egyiptomban az alvilág őre, paloták, királysírok őrzője, a keresztényeknél Jézus Krisztus, Szent Márk szimbóluma, Indiában szerencsét, boldogságot hozó állat.

A fentiek mellett mítoszok, fabulák, mesék főszereplője, Afrikában sokan hiszik, hogy a törzsi varázsló képes oroszlánná változni, illetve azt, hogy az oroszlán olykor emberi alakot ölt.

Szárnyas oroszlánokról is van tudomásunk, a velencei Szent Márk tértől Horvátorszáig nagyon sok helyen találkozhatunk az ábrázolásaikkal, a görög mitológiában, Egyiptomban szfinx a neve. Mindezek békésen megférnek a pegazusok (szárnyas ló), szárnyas bikák, kentaurók (fél ember, fél ló) világában az egykori állatimádat utóhangjaiként. A mezopotámiai civilizációk művészetében is vannak szárnyas oroszlánok, sőt tetramorph ábrázolások, amelyek ember-sas-bika-oroszlán lények.

Ha ez a jelkép így elterjedt szerte a nagyvilágban az évszázadok során, Szatmárnémetit sem kerülhette teljesen el. Nálunk nem szobrok formájában, hanem épületek, bejáratok,

homlokzatok díszítőelemeiként jelentkeznek a legkülönfélébb formában, méretben. Jellegzetes motívuma a neoreneszánsz, újklasszicista, eklektikus épületeknek, hiszen antik példákat, mintákat idéz.

Fogalmam sincs, hány ilyen ábrázolás található a városban, de a magam szerény eszközeivel folyamatosan gyűjtöm, fotózom ezeket. Találkoztam velük a Kazinczy/Ştefan cel Mare, Rákóczi/M. Viteazul, Ady Endre, Eötvös/Cuza Vodă, Árpád/V. Lucaciu, Hunyadi/Corvinilor utcákon és még sorolhatnám.

Nőstény oroszlánra emlékeztető fejezete van a főtéri Korona szálló bejárata melletti kerékfogóknak, de hasonlóval találkozhatunk a Hunyadi/Corvinilor utcában is. Ezek a praktikus kiegészítők a szekérrel való közlekedés időszakát idézik, és a bejárat sarkait védték a kerékagyától. Szatmárnémetiben – Tankóczy Gyula 1936-ban kiadott városismertetője szerint – még a múlt század harmincas éveiben is több kerékgyártó volt, mint mondjuk gépkocsijavító műhely.

Oroszlánfejek láthatók az egykori Osztrák-Magyar Bank (később Mezőgazdasági Bank, jelenleg a rendőrség használja) főbejáratánál, a több mint százéves (1910) épületet a közelmúltban újjátették fel.

Diszkrét, kiegészítő díszítőelemként jelentkeznek az oroszlánfej a Pfaff Ferenc által tervezett állomás épületén és rövid nézelődés után felfedezhető a Vasúti Internátus (Liceul CFR) homlokzatán is.

Szinte fejmagasságban vannak azok a vad, az áldozatukat szétmarcangolni kész oroszlánfejek, amelyek a szatmári törvényszék, illetve a börtön főbejárata mellett vannak. Elhelyezésük, láthatóságuk nem véletlen, üzenetük direkt, egyértelmű.

A fenténél sokkal barátságosabb, jámborabb az a nyitott szájában leplet tartó oroszlán, amelyet az egyik Kazinczy/Ştefan cel Mare utcai ház homlokzatán láttam, itt a hatalom, nagyság, erő, szabadság jelképe díszítő motívummá szelidült. Hasonló szerepkört tölt be az Eötvös/Cuza Vodă utcai lakóházon, ahol egy fűzérdísz kiegészítő motívumaként van jelen. Az Ady Endre utcai kerítésen az oroszlán „szolgál”, olyan karikát, gyűrűt tart a szájában, amely megkönnyíti a vaskapú kinyitását.

Nézem az Astoria szálló félelmet egyáltalán nem keltő, bozontos oroszlánfejeit és az jut eszembe róluk, hogy nem az éhség miatt, inkább a csodálkozástól maradt tátva a szájuk. Valószínűleg nehezen tudják feldolgozni a városközpont egyre növekvő, nyüzsgő, agresszív forgalmát.

Egy Hunyadi/Corvinilor utcai emeletes házon az oroszlán falpillérfejezet, amely a szájában tartja a pillér egyszerű, az egész felületen végigvonuló, mutatós díszét.

A régi jelképek eredeti jelentéstartalma gyakran változik, olykor kiürül az idők során, nem történt ez másként az oroszlánokkal sem. Elég, ha megnézzük, mivé vált napjainkban az egykori törzsi tetoválás, amely valaha hovatartozást, rangot is jelentett, vagy mivé degradálódtak az idők során a pecsétgyűrűk, medálok.

A bemutatás folytatható az Attila/Calea Traian úti magánház ablaka felett látható „megszepent” oroszlánfejjel, vagy az egyik Eötvös/Cuza Vodă utcai eklektikus bérház fűzérdíszes erkélyének alját díszítő oroszlánokkal, de úgy gondolom, ennyi is bőven elég ahhoz, hogy felhívjuk a figyelmet a szatmári figurális épületes díszek végtelen változatosságára.

Muhi Sándor

Kazinczy/Ştefan cel Mare utcai bérház homlokzatának részlete

Az egykori Korona szálló kerékfogója

A szatmári állomás oroszlánfejes domborműve

A törvényszék és börtön egyik oroszlánfeje a nyolc közül

Az Astoria szálló oroszlánjai

András Gyula születésnapjára

11. oldal

A február a legrövidebb hónap, de legterményesebb, ami a színészszületéseket illeti. Mintegy tucatnyi azoknak a Szatmár megyei színjátszókhoz kapcsolódó színművészeknek a névsora, akik február hónapban születtek: Abai Ilona (1893. febr. 28.), Abday Sándor (1800. febr. 2.), Ács Tibor (1944. febr. 5.), Adleff Ingeborg (1933. febr. 1.), András Gyula (1942. febr. 10.), Bobrovsky Lili (1895. febr. 16), Diószeghy Iván id. (1929. febr. 15.), Köllő Béla (1929. febr. 5.), Lőrincz Ágnes (1960. febr. 7.), Nagy Dorottya (1976. febr. 9.), Némethy Zsuzsanna (1978. febr. 20.), Szentgyörgyi István (1842. febr. 20.), Szerdahelyi Kálmán (1829. febr. 15.). Többségük már nem él. Ketten közülük, András Gyula és Diószeghy Iván, a városhoz leghűségesebb színészek kitüntetéssel is kérkedhetnének, mert teljes színészi munkásságukat a Szatmári Állami Magyar Színházért és annak közönségéért áldozták. Mindkettőjük sírja a Magyar (Rodnei) utcai temetőben található a Diószeghy Olga, Hegedűs Miklós, Grabán Matild és Angel József sírjával együtt.

András Gyula Csíkszeredában született 1942. febr. 10-én négygyermekes római katolikus székely családban, szülei: András Dénes és Bíró Anna, testvérei: Károly, István, Sándor. Már gyermekkorától megismerte és élte a kisemberek nehéz, kiszolgáltatott életét.

Első színházi élményei a műkedvelők világához kapcsolódtak, elsősorban nagy szerelméhez, a néptánchoz és a népzenehez. Nem csak műkedvelő színjátszók, hanem hivatásos társulatok is vendégszerepeltek a csíkszeredai iskola hajdani kápolnájából kialakított dísztermében. Leggyakrabban a sepsiszentgyörgyi színház, vagy a korszak színházi kultúráját erősen befolyásoló Székely Színház. András Gyula nem hiányzott az előadásaikról.

Első átélt kapcsolata a színpaddal középiskolás korában voltak versmondóként és néptáncosként. Mint diák nagyon szerette az irodalmat. Sokat olvasott, rengeteg verset megtanult. Az egyik iskolai rendezvényen jelen volt Oláh Tibor, a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet tanára. Felfigyelt a tehetséges fiatalemberre. Az ő biztatására felvételizett a Színművészeti Intézetbe. Oláh Tibor tanár úr biztató szavai megerősítették benne a színi pályáról való elképzelését, ami az irodalommal való folytonos bibelődés mellett mindig és mindenhol népszolgálatot jelentett számára. Szülei nem nagy öröme, sőt nemtetszésére, 1960-ban sikeres felvételi vizsgát tett a marosvásárhelyi a Szentgyörgyi István Színművészeti Intézetbe, pedig az Állami Székely Népi Együttesben, nem is rossz fizetésért, már nagyon várták a táncoslábú András Gyulát. A szülők, a későbbiekben látva fiuk ragaszkodását a színi pályához, majd az elért sikereit, belenyugodtak a megváltoztathatatlanba.

A főiskolán ma már színháztörténeti legendának számító személyiségek készítették fel a pályára, mint Oláh Tibor, Csorba András, Lantos Béla, Lohinszky Lóránd, Tompa Miklós. 1964-ben szerzett oklevelet, és még abban az évben a szatmári Állami Magyar Színházhoz szerződött.

Ezt megelőzően, még 1963. máj. 10-11-én a szatmárnémeti Állami Magyar Színház a Háború és béke című drámával vendégszerepelt Marosvásárhelyen. András Gyula ekkor látta először a társulatot. Volt diáktársai közül Boér Ferenc, Kisfalussy Bálint, Kőmíves Balázs, Kocsis Antal már Szatmáron játszott. Ők csábították Gyulát Szatmárnémetibe. „Nekem is megtetszett a társulat és az a csodálatos Háború és béke előadás. Azóta itt koptatom a deszkát.”

Megérkezett a hegyekből a lapos alföldre. Nem a táj tartotta itt, hanem az a színházi közönség, amit Kovács Ferenc rendező „együttesnek” nevezett. Pedig a városkép is vonzóbb, emberibb volt akkor, nem olyan kopár, mint ma. Az Attila utca és a Sugár út tele rózsákkal, virágokkal. Csíky András volt a színház igazgatója, Cserenyés Gyula és Kovács Ádám a két rendező. Az irodalmi titkár és dramaturg szerepét betöltő

Kovács Ferenc pedig két alkalommal is rendezett abban a színiévadban. Osborne: Nézz vissza haraggal rendezésével országos elismertségre tett szert, és elkezdődött rendezői pályája. Mozgalmas, sikereiben gazdag évadba, pezsgő színházi életbe cseppent András Gyula. Hét értékes bemutató mellett tizenöt (15) darabot tart műsoron a 28 színészt számláló társulat. Az évad második bemutatóján kapcsolódott be a ténylegesen a munkába András Gyula, amikor Taub Jánostól – a Koldusopera rendezőjétől – megkapta első szatmárnémeti szerepét.

Közben a színházban jöttek és jöttek a szerepek. A régi színházi szereposztások szerint epizodista lenne, de ezekben a néhány mondatos szerepekben is tudott fajsúlyosat alkotni. Ágopcsa Marianna: A bolond lány előadásában ilyenek látta: „András Gyula a törvényszéki őr szerepében jóval a szöveg lehetőségei felett mozog, hatásos jellemkomikum”.

András Gyula volt az együttes nagy beugrója is. Sokszor az előadás előtti órákban kapta meg a megbetegedett kollega szerepét, mégis sikerre vitte akár idehaza, akár kiszálláson vagy turnén. Szerepet soha nem utasított vissza.

A színész-rendező munkakapcsolatról így vélekedett: „Minden olyan rendezővel szívesen dolgozom, aki egyenlő partnernek tekint az alkotásban. Gyűlölöm az idomárokat”.

A Harag György Társulat vezetőségének rábeszélésére nyugdíjba vonult. A színház vezetése csak ideiglenes, egy-egy színi évadra szóló szerződést kínálhatott fel számára, amivel éveken át élt is, amíg önértékét sértő helyzetbe nem került. Ekkor elvált a színháztól. A válás nyomában maradt lelki sebek soha nem gyógyultak be.

A színészlőről így vall: „Példaképekről nehéz beszélni. A színész maga is nyersanyag, önmaga anyaga, mert önmagából dolgozik. Hogy ezt megtehesse, mindenekelőtt saját magát kell megismernie, aztán a feltárt ént használja fel a pályán. Életem folyamán körülbelül százötven szerepet játszottam; majdnem mindegyiket szerettem. A színész ritkán kerül olyan kegyelmi állapotba, amikor azonosulni tud a szereppel. Úgy érzem Tamási-szerepeim (a Csalóka szivárványban Virág úr, az Ösvigasztalásban a Falusi bíró), Shakespeare-szerepeim (a Viharban Gonzalo, a Lear királyban Gloncaster, a Makrancos hölgyben Minoló) ilyenek voltak”.

Az idős művész megkeseredett. Ebben döntő szerepe volt egészsége rohamos romlásának. Nagy önfegyelmével, környezete előtt nagy színészi alakítással úgy tett, mintha egészsége körül minden a legnagyobb rendben lenne, csak

a járóbot árulkodott a valóságról.

Szellemi éhségét nem győzte kielégíteni idős korában sem. Fiatalos fogékonysággal olvasott, tanult, képezte magát. Élénk érdeklődéssel ült be irodalmi, történelmi tanácskozásokra, melyeknek nem egyszer közreműködője is volt.

Társadalmi tevékenységnek szokták nevezni azt a díjtalanul végzett munkát, ami közösséget, közügyet szolgál. András Gyula lelkiismerete parancsára kötelességének érezte az ilyen szolgálatot. Már aktív színészként is szakított időt a műkedvelő színészek tanítására. Ebben a nevelő munkában rendezővé lépett elő. Műkedvelőkkel előadásokat rendezett és lelkesítette a fiatalokat, hogy a színházzal, a színjátszással jobban és jobban megbarátkozzanak, hogy minél teljesebben részesüljenek a művészet varázsában. Lényegében a társadalmi tevékenység osztályába sorolhatók a nemzeti ünnepek, rendezvények, szoboravatások, kiállítások megnyitói, könyvbemutatók alkalmából történt felkérésekre adott igen válaszai. Ezekre is verejtékes izgalommal, úgy készült, mintha az élete múlna rajtuk.

Közel másfélszáz alakításának tapsolhatott a színházi közönség. A sok-sok munkaköri kötelezettség mellett mégis volt ereje magán-szorgalomból klasszikus és kortárs szerzők verseit tanulni. Kevesen tettek annyit Örkény egypercesei népszerűsítéséért, mint András Gyula. De fordítva is igaz: kevesen lettek olyan népszerűek Örkény egypercesei előadásával, mint András Gyula. Ezeknek az írásoknak az élcelődő fordulatainál különös fényben csillogott a szeme, és ravasz, huncut, máskor cinkos mosollyal kereste a hallgatósággal való összekacsintásban a partnerséget.

András Gyula életének szerves része az a társadalmi munka, amit évtizedeken át ingyen végzett, amiért nyilvános elismerést vagy köszönetet sohasem kapott. Szinte minden alkalommal vállalt zsűritagságot a Gellért Sándor vers- és prózamondó versenyen. Neve úgy összenőtt a Gellért Sándoréval, mint az Örkény Istvánéval. Zsűrizett Nagykanizsán a Csengei Dénes Szavaltóversenyen, a Hám János Római Katolikus Iskolaközpontban a Vidám versek versmondó versenyén és még számtalan hasonló alkalomkor. Vajszivú zsűri volt, minden versmondásban megtalálta azt a pozitívumot, amivel az átlagos képességű szavaltót is magas pontszámmal tudta jutalmazni.

Állandó fellépője volt Sződemeteren a Kölcsey-ünnepségeknek, továbbá az Ady-ünnepségeknek (közel ötven Ady-verssel a repertoárjában), a Petőfi-napoknak Erdődön és Koltón, és az ugyancsak Muzsnay Árpád szervezte Szilágyi Domokos és Páskándi Géza életét és művészetét elemző tanácskozásoknak.

Folytatása a következő oldalon

EMLEKÉZÜNK

Utcátörténetek, Szatmárnémeti magyar utcanevei

„Porzik, porzik a szatmári utca, mikor végig-megyek rajta” — ismerjük a nótát, amelynek ugyanakkor igen sok változata létezik, a helysége név megcserélésével. Nos, a szatmári utcák maguk is megérték jó pár névcserét az idők során. A 90-es években a taxisofőrök egy utcának három nevével is tisztában kellett, hogy legyenek, és ez bizony sokszor nem volt egyszerű. Néha eltartott egy ideig, amíg megértette magát az utas a sofőrrel, hova is lesz a fuvar. Ha például a Mátyás Király utcára mentünk, ami ma Liviu Rebreanu nevével viseli, azt is kellett mondjuk, hogy Strada Pietroasa, hiszen sok éven keresztül az volt a neve és a taxisofőrök még úgy ismerték.

Érdekes lehet tehát áttekinteni, mi volt a XX. század eleji (1907-beli), régi magyar neve és az átmeneti, kommunizmus alatti neve egy utcának. Ezt gyűjtöttem egybe, hátha sokan hasznosnak találják. Egy-két megjegyzést azért előrebocsátanék.

Így az első, hogy a századfordulón Szatmárnémeti jóval kisebb volt, mint ma. Többnyire a Szamos folyása szerinti jobb oldalon létezett a város, míg a bal oldalon, a Hóstáncban keveseb-

ben éltek, egy-két utcát ismertek név szerint. Inkább 1940 után, a második bécsi döntést követő határváltoztatás után lettek hivatalos magyar nevei a Szamos folyása szerinti bal oldalon az utcáknak.

A másik megjegyzés: régen nem csak utcák és terek léteztek, hanem „köz”-ök is. Ezek a „köz”-ök kisutcák vagy zsákutcák voltak, de gyakran két, egymáshoz közel eső másik közterületet összekötő rövid utcácskát jelölt a megnevezés. Azért éreztem fontosnak erre kitérni, hogy senkit ne tévesszen meg a továbbiakban a megnevezés.

Harmadik megjegyzés: az utcanevek gyorskereséséhez CTRL+F billentyűk együttes lenyomása után kell a keresett megnevezést begépelni, majd ENTER.

Akkor hát kezdjük a sétánkat a főtértől és haladjunk a szélek felé, a teljesség igénye nélkül:

A Deák tér városunk főtere, amely később többek között I. C. Brătianu, Horthy Miklós, ma pedig Piața Libertății nevet visel. Sokszor átnevezték, lévén a legfontosabb tér Szatmárnémetiben.

A Sugár út Deák tértől Megyei Múzeumig

tartó szakasza csak a 30-as években nyílt meg ennek előtte csak a múzeumtól az állomásig tartó szakasz létezett. Ezt Attila útnak hívták, később Calea Traian lett, s az ma is. A sugárút neve 1940 és 1944 között amúgy Csáky Sugárút volt.

Az Attila út régebb a Rákóczy utcával folytatódott. A Rákóczy utca a Lános templomig tartott. Ma ez a Mihai Viteazul utcára (1990 előtt is így hívták) és a Piața Jean Calvin-ra (Kálvin János térre) oszlik. A tér neve nemrég változott meg Piața Păcii-ről.

A Vasile Lucaciu utca régi neve Árpád utca, amelyet a kommunista idők alatt Piața Libertății-ként ismertek. Az Árpád utcáról nyílik a Széchenyi utca, amely még a kommunizmus alatt 1 Decembrie 1918 utca lett, s az még ma is.

A Széchenyi utcát két másik kötötte össze a Rákóczy utcával, ezek a múltban sokkal hosszabbak voltak. Ezek a Színház köz utca, mai Gheorghe Doja utca és a Templom utca (a Püspöki palota és a görögkatolikus templom közötti) mai Eugen Lovinescu utca. Ez utóbbi neve a kommunista idők alatt C. D. Gherea volt.

Folytatás az előző oldalról

Alapembere volt a Szent-Györgyi Albert Társaság és a Németi Református Egyházközség által szervezett kulturális programoknak. A Hit és Gyógyítás sorozat állandó szereplőjeként olyan közösség tagjává vált, ahol a sivár globalizációval szemben a teremtmény testi-lelki gyógyításának harmonikus egységével foglalkoznak az előadók. András Gyulának köszönhetően sehol a világon nem ismerik annyian Örkény egyperceseit, mint éppen a Németi templom hívei, illetve a Hit és Gyógyítás közönsége.

Vesztések címmel jótékonyági műsort tartott a Szentlélek plébánia Merk Mihály termében Bőjte Csaba alapítványa javára, valamint a Németi református templomban, a Rákóczi Kollégium javára. Mindezt azokért a mindenkikért, akik a nemzethez tartozást vállalják.

Szólni kell a hatalmas szívű emberről is. A Hajnal akar lenni népdaléneklési versenyek egyik állandó és szenvedélyes hallgatója, szurkolója volt. A próza soha nem mond el annyit a világról és az ember lelkéről, mint a népzene, mondogatta ilyen alkalmakkor. Az előadások szünetében az énekesek közé keveredett, ajándékokat osztogatott, elégedett boldogsággal gyönyörködött bennük, világosbarna, időnként zöldes szemei égi fényben csillogtak, és csak nézte őket, mert örült, hogy hallott itt Szatmárnémetiben magyar népdalt, amit már gyermekkorában annyira imádott. Nem tudta elmondani, mit érzett, csak ennyit szólt „Hát öregem, ezek az énekesek!” Könnyes öröm lepte el a szemét és a lelkét.

A népdal, a néptánc iránti őssejtekhöz kötődő szeretete mellett legnagyobb szenvedélye a természetjárás és a gombászás volt. Ismerte a gombákat, azok fajtáit, tudományos és népi neveiket, felhasználásukat, elkészítési módjait. Tudta, melyik gombaételre lehet, és melyikre nem lehet inni egy pohár bort. Ismerősök és ismeretlenek csengettek be lakásába gombászásuk eredményével, hogy ellenőriztessék, melyik ehető és melyik nem.

Az idősebb kort megért művészt is foglalkoztatta a művészetek szerepe, helye a társadalmi élet alakulásában. „Míg a színház és általában a művészetek a helyüket keresik a mai társadalomban, addig a néző feladata nem maradhat más, mint maradjanak türelmesek, tartsanak ki mellettünk”. Ez lehet András Gyula színművész végrendelete a mai kor és minden idők kultúráját igénylő embere számára. És ezt a végrende-

letként tisztelendő gondolatot így folytatta: „A színházban megtalálható az egész világ. A színház tükrözi legjobban az aktuális életérzéseket, közhangulatot, akár politizálónak, akár nem-politizálónak tartja magát”.

A Szent-Györgyi Albert Társaság 1998-ban, mint az évad legjobb epizódszínészét, Nádai István-émlékplakettel tüntette ki. A Lakatos Pál készítette Nádai István arcképet örömmel vitte haza, mert Nádai az egyik legkedvesebb kollégája volt. Baráti beszélgetések alkalmával nagy tisztelettel szólt Elekes Emmáról, Csíky Andrásról. Szoros baráti kötelék fűzte Török Istvánhoz és Köllő Bélához.

A kollégák szakmai megbecsülésének kifejezője a Harag György Emlékplakett, amelyet 1998-ban szavaztak meg András Gyula számára. Majd Keresztes Attila kezdeményezésére elnyerte a Harag György Társulat Örökös Tagja címet, amelynek oklevelét 2013-ban Bessenyei Istvántól vette át.

Mindezek mellett a legfontosabb kitüntetés az a szeretet, amellyel a kollégák és a közönség vette körül. Vannak olyan általa életre keltett színpadi alakok, akiket csak vele tartott meg szívében és elméjében a közönség.

És van néhány filmszalag is. Három játékfilmben kapott szerepet: Koltai Róbert: Világ szám, 2004-ben, Katona Szabolcs: Héjanász az

avaron, 2010-ben. Még a rendszerváltás előtti évtizedben készült a Fuga taxatorului (A jegykezelő futása) c. román film, amelyben a magyar tagozat több színésze játszott, így András Gyula is, valamint Ács, Czintos, Benczédi, Tóth-Páll, Kisfalussy stb.

„Életem egyik legnagyobb élménye volt, hogy a magyar zászlóval kezemben toborzót táncolhattam a János vitéz című operettben” – emlékezett a művész. Úgy érezte, hogy az imádott táncot, a színházat és a nemzeti érzést mutathatta meg egyszerre és legtökéletesebben a huszár szerepében.

2017. márc. 24-én, szívrohamban a Szatmár Megyei Kórházban hunyt el. A lehanyatlott kézből kihullt a zászló, de ő megmaradt mindörökké szatmári magyar színésznek. Az Északi Színház előcsarnokában Bessenyei Gedő István igazgató és a Csirák Csaba búcsúztatóját felolvasó Nagy Csongor búcsúztatta. Az igazgató beszédét itt idézzük: „(...) András Gyula színművész ravatala mellett megdőbönt bennünket az, amikor beteljesedni látjuk Sütő András szavait: „Szép csendben ereszkedünk alá, mint a harangóra súlya. Mind közelebb a földhöz, azután kopp! – megérkezünk, s nincs kéz, amely az órát még egyszer felhúzná”. Úgy érezzük, mintha csak erre az alkalomra fogalmazta volna meg Hemingway közismert gondolatait: „Nem mindegy kiért zúg a harang. Bárkiért is csendül meg, érettem is szól... mindnyájan szegényebbek lettünk halálával.” Nem csupán a vérszerinti családja érzi azt, hogy megszegényedett az ő halálával, de egy másik család, a Hit és gyógyítás sorozat nagy családja is. Immár több mint hét esztendeje volt tagja András Gyula ennek a családnak, ennek a közösségnek. Ebben a közösségben, az ő közöttük végzett szolgálatain keresztül győződhetünk meg arról, hogy amint Juhász Gyula írja: „Hangszer voltam az Isten kezében,/ ki játszott rajtam néhány dallamot...” Csodálatos dallamok voltak ezek, akár az elmaradhatatlan egypercesekre, akár a Miatyánk sorozatra gondolunk. Augustinus szavaival köszönjük meg őt Istennek: “Köszönjük neked Uram, hogy ő a mienk volt, és az is marad. Mert aki szerettei szívében él, az nem hal meg, csak távol van.” Búcsúzunk tőle azzal a bizonyossággal, amit az ő egész élete, közöttünk végzett szolgálata hirdetett: “Mert közölünk senki sem él önmagának és senki sem hal önmagának. Mert, ha élünk, az Úrnak élünk, ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Azért akár éljünk, akár haljunk, az Úréi vagyunk” (Róma. 7,7-8)

Csirák Csaba

A Sugárútról nyíló Parângului utca értelemszerűen nem létezett a Sugárút megnyitása előtt.

A velük párhuzamos harmadik utca a színház utcájaként is ismert Horea utca, amely a századforduló idején Hám János nevét viselte (1990 előtt szintén Horea volt).

Ha a Deák tér környékén maradunk, elmondhatjuk, hogy a mai Corneliu Coposu utca régi, magyar neve Batthyány utca volt s a kommunista idők alatt 25 Octombrie utcának nevezték (még az újközpont kiépítése előtt is).

A Decebal utca (kommunizmus alatt is Decebal) neve Várdomb utca volt, a Mihai Eminescu utcáé Szirmai utca volt, a Mircea cel Bătrân utcáé Kossuth Lajos utca (a kommunizmus alatt is Kossuth Lajos nevét viselte. Az Aurel Pop utca századfordulós magyar neve Majláth utca volt (az 1980-as években már Aurel Pop-nak nevezték).

Ugye utóbbi három utca az Eötvös utcáról nyílik. Kevés olyan utca van, amelyet még régi magyar névvel említenek a szatmárnémeti magyarok, az Eötvös utca ilyen — ez nem az ötvösökről kapta a nevét, hanem Eötvös József egykori vallás- és közoktatásügyi miniszteréről. Az utca kommunista időkbeli és mai neve Alexandru Ioan Cuza.

Szintén Kazinczy utcaként ismerik még ma is a szatmári magyarok a Deák-térről nyíló Ștefan cel Mare utcát (az átmeneti neve is ez volt). Ez ugye ma az Ady Endre és a Barițiu utcákban folytatódik (már a kommunizmus alatt is így volt), de régen az Ady Endre és Barițiu utcák neve Perényi utca és Tiszaújlaki út volt, a végén az első szatmári gőztéglagyárral. A kettő kereszteződésénél nyílt a Dobó utca (nevét Dobó Istvánról kapta), mai nevén Lăcrămioarei utca (már a 80-as években így hívták), ami fölött, északabbra, a századforduló környékén a Rekettye volt, a régi laktanya a régi lőtérrel, s a gőzmalom. Meg kell még említeni a Toldy utcát, amely a Perényi utcáról nyílt jobbra, ez a mai Nicolae Iorga utca (a kommunizmusban is így hívták).

A Dobó utca párhuzamos volt a Drágfy utcával, mai nevén Drăganilor. Érdekes, hogy a kommunista idők alatt az utcát Dragonilor-ként ismerték.

A Drágfy utcát a Honvéd köz, mai nevén George Enescu (a köztes időben is) kötötte össze a Honvéd

utcával, mai nevén Bulevardul Unirii (1990 előtt is). Azért volt a neve Honvéd utca, mert a Régi laktanyához vezetett, ahogy a Dobó utca is. A laktanya és gőzmalom után a sorompóháznál "V" ben elágazott a Darai útra, amelyet később egyszerűen lefordítottak Str. Dara-ra, ez ma is a neve és a Fehérgyarmati útra, melynek későbbi és mai neve Aurel Vlaicu utca. A Darai utat a Fehérgyarmati úttal a Dér utca kötötte össze.

A régi laktanyához közel, a Honvéd utcát a Damjanits utca, mai nevén Porumbeilor utca (1990-előtt is) kötötte össze a Mátyás király utcával. Ennek neve volt a kommunizmus alatt Pietroasa, majd ma már Liviu Rebreanu.

A Damjanits utcához hasonlóan a két utcát köti össze a Gvadányi utca, ami ugyanakkor hosszabb volt, lement délre egészen a Dinnyéskert széléig, a volt katonai kórházig, így két mai utcát is magában foglalt, az Aviatorilor utcát és a Panseluței utcát.

A Gvadányi utcával párhuzamos a Vörösmarty köz, ma Strada Pelican (1990 előtt is ez volt a neve) és az Új utca, ma Lükő Béla (1990 előtt is ez volt a neve). De felső része, a mai Aviatorilor kelet felé párhuzamos a Mátyás közszel, mai nevén Str. Mărășești. Ez utóbbi már szinte az István király térre vezet ki, mai nevén P-ța Eroii revoluției (a kommunizmus alatt P-ța V. I. Lenin), ahogy a Józsika utca, mai nevén Str. Barbu Ștefănescu Delavrancea, az Új utca, a Mátyás Király utca, a Kazinczy utca és a Perényi utca is az István király térhez közel helyezkedik el vagy hozzá csatlakozik.

A környéken maradva megfigyelhetjük, hogy a Tisztviselő telep jóval kisebb volt a mostaninál. A Vajay utca, mai nevén Str. Gabriel Georgescu (a rendszerváltás előtt Salcâmilor) volt a egyetlen a körülvevő utcák közül, amelynek a századforduló környékén neve is volt.

A továbbiakban el lehet mondani, hogy a jelenlegi Iuliu Maniu utca neve Kőlcsey utca volt — érthető módon, hiszen 1902-től Kőlcsey Ferenc, egykori Szatmár vármegyei jegyző, költő, a Himnusz szerzőjének szobra a Lăncos templom nyugati bejárata előtt állt, s épp erre az utcára nézett a Rákóczy utcáról.

A jelenlegi Rândunelelor utca (1990 előtt is

Rândunelelor) régi neve Arany János utca volt, a mai Marsilia utca neve 1907-ben Vörösmarty utca volt (a kommunizmusban is Vörösmarty).

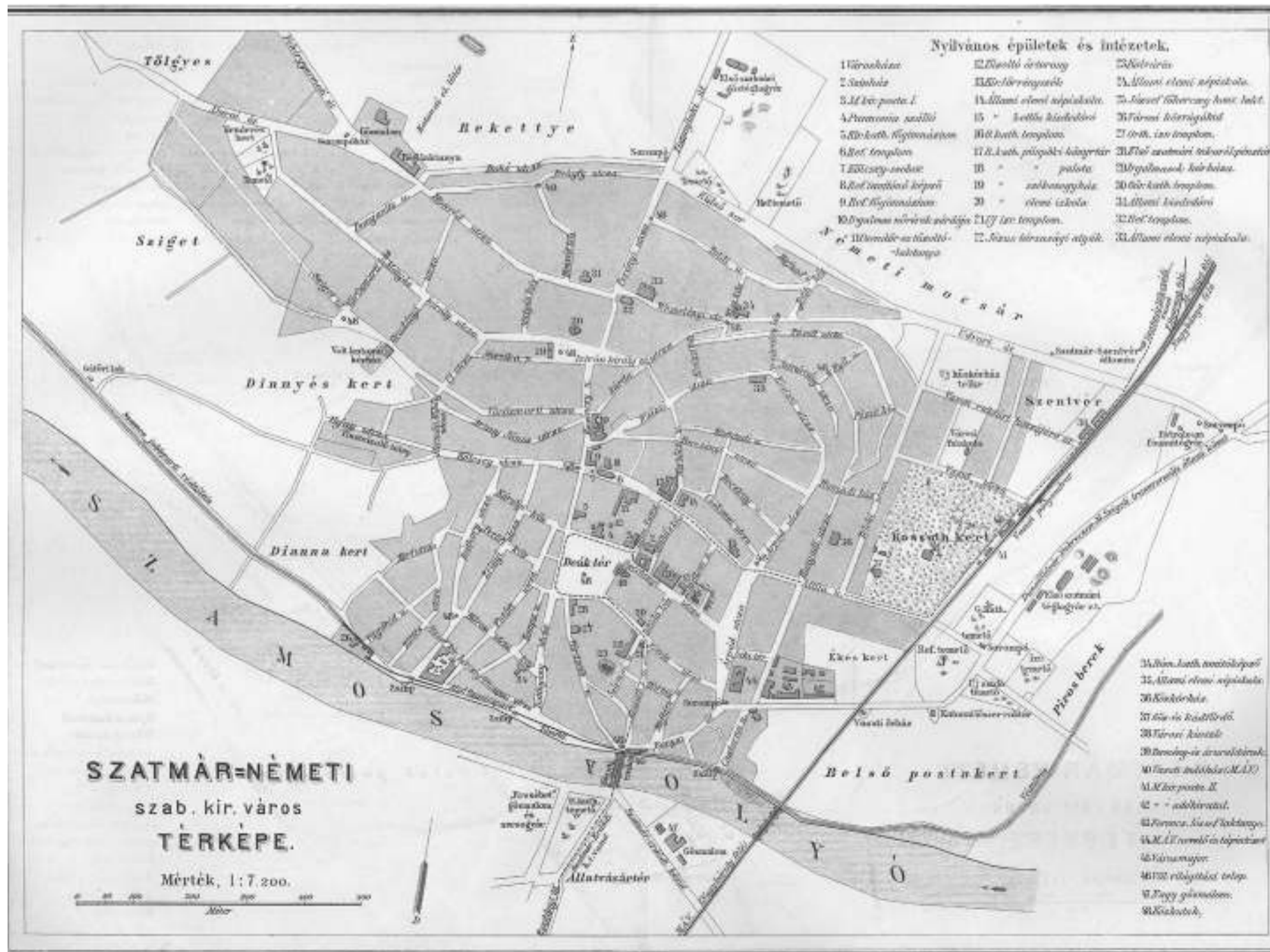
A mai Caișilor utca neve Hermann Mihály utca volt (1990 előtt is Caișilor), a Martirilor Deportati utca neve Báthory utca (már 1990 előtt is Martirilor deportati), a Retezatului utca (1990 előtt is Retezatului) neve Zrínyi utca. A Petőfi Sándor utca megtartotta nevét az idők során. A Kogălniceanu utca neve Károlyi-köz volt (ez lett később a Halász Ferenc utca, Szatmárnémeti egyik polgármestere után elnevezve), a mai Hám János utca neve Petőfi köz (a kommunista időkben Țibleșului utca), a Constantin Brâncoveanu utca (a kommunizmus alatt is Constantin Brâncoveanu) neve pedig Három utca köz.

Ahogy haladunk délre, a Szamos felé, a József királyi herceg (Dianna) utcát találjuk, a mai Bujorului utcát (korábban is Bujorului volt), majd az Alsó Szamospart utcát, a mai Transilvaniei sugárutat. A kettő között áll a József Főherceg honvéd laktanya, az Alsó Szamospart utca végén pedig a városi közbúgóhíd. Ezért is hívták a Nicolae Golescu utcát Vágóhíd utcának (a rendszerváltás előtt még Str. Abatorului), bár itt az utcákat alaposan átrendezték később a Golescu híd megépítésével, a Dianna kert beépítésével.

Ugye a századfordulón már létezett egy közúti vashídja Szatmárnémetinek, amely a jelenlegi Decebal híd mellett állt, és a Hóstánc-ból (a megnevezés a német Hochstadt-ból jön, jelentése felsőváros, bár ez esetben inkább előváros vagy külváros) vezetett át. Ezen kívül létezett persze a MÁV vasúti vashíd. A Szamos bal partján akkor már létezett a római katolikus temető, mellette vezetett a Zsadányi út, a mai Cloșca sugárút, a Szatmár-Erdődi kisvasúttal (HÉV-vel). A temetőhöz közel, a volt Saturn gyár, a mai Kaufland területén állt az „Erzsébet” gőzmalom és szeszgyár, a Textila Ardeleana gyár (1980-2000) területén pedig szintén egy gőzmalom. Volt még egy Szatmár-erdődi közút, a mai Str. Uzinei, amely akkor jóval fontosabb szerepet töltött be.

Józsa János: Lokálhistóriák

Folytatása a következő lapszámában

Le-fel

Hogy lehet elfogadni ilyen döntést? Ez egyszerűen természetellenes. Egy orvosi diploma és máris rendelkeznek az élet fölött? Mit tegyünk, mikor tegyünk, hogyan tegyünk?

Ez az ember ezt nem értette. Nem is érthette, hisz betegsége valódisága vagy éppen nem valódisága most nem tűrt belenyugvást. Menni akart. Rohanni az utcán, feltépni az ajtót, mély levegőt venni, hagyni, hogy a metsző szél felperszelje a tüdőt, megbénítsa a tudatot.

Tudta, hogy szabadságától vérszemet kapna és sétája nemcsak a harmadik utca végéig tartana, ahol elgyengülten és dacolva megadná magát a szakértők szavának, ezután kislányos duzzogásban visszabandukolna a hófehér lepedők biztonságot adó, kesernyés, fojtó világába. Ez a séta lenne a leghosszabb séta az emberiség történelmében. Ha kérdeznék a kisasszonyok az üres ágy láttán a hollétét, csak ennyit mondhatnánk: "Sétálni ment".

Elsétál a világ végéig. Oda, ahol sosem járt ember, oda, amit sosem látott emberi szem, bármennyire is az ember tulajdona ez a bolygó.

Valami sürgetést érzett. Mintha nyomná a hátát a vánkos. Mintha a levegő egyre nehezebb és nehezebb lenne. Szeme vadul forgott, örült módjára pásztázta a szobát. Nem is szoba volt ez. A szobában személyesség van és ebben nincs semmi személyesség. Ez terem volt. Olyan terem, ahonnan kijutni nem szabad, főleg nem ajánlott. Lehet ott bármilyen jelzés a sugárveszélyt illetően, ilyenkor már ez a szó sem létezik. Veszély? Mi lenne veszélyesebb, mint állat módjára bezárva lenni? Ez az ember nem méltó erre. Ő nem lesz senkinek az állata. Ez az ember hadba vágyik. Harcolni akar a folyóval, a völgyekkel, romokkal és kikötőkkel. Meg akarja őket győzni. Hogy miről, azt még ő sem tudta. Azt viszont igen, hogy ha majd ott áll, akkor pontosan tudni fogja, mit kell tenni.

Hajnalban kezd mozgolódni mindenki. Ám ekkor még csak óvatosan teszik meg a lépéseket, nehogy valami gyors történjen ezekben a korai órákban és véletlenül lemaradjanak róla. Az emberünk készen áll. Ő nem lassú és egyáltalán nem óvatos. Minden lépése oda kerül, ahová kerülnie kell. A hideg padló égeti a talpát, ám ez még jobban bátorítja őt. Minden lépést az előző szül meg.

A folyosó csendes, ám nem kihalt. Egy kisasszony állítja meg, mosolygós szemén túl fáradtság és gyötrelmes látszik:

— Hová, háová fiatalember? — kérdezi a nő meglepetten.

— A mosdóba készülök — válaszolja az ember.

Hogy hazugság volt-e? Ki tudja. Ő már az igazság értelmét jó mélyre eltemette magában hónapokkal ezelőtt.

— Rendben uram, siessen vissza, nemsokára megnézzük önt — válaszolta biztatón a világoskék köpenyes, selymes arcú nő.

— Máris visszajövök — felelte az ember és közben arra gondolt, hogy milyen finom lélek ez a lány, nem is való ebbe a környezetbe.

De másképp döntött. Egyszerűen megszökött. Rohant, rohant az utcán. Három hónap. Ennyi ideje nem vezetett. Autója ugyanott állt, ahol hagyta. Nem gondolkozott, hanem beindította a motort. A motorháztető alól kiszűrődő berregés mosolyt fakasztott arcára. Nem emlékszik, mikor mosolygott utoljára. Szinte fájtak arcizmai. De nem pazarolta tovább az időt. Az autó csak úgy falt a kilométereket. Semmi nem maradt már neki, mindene odavolt, mégis úgy érezte, most a legboldogabb. Az elmúlt időszak olyan volt neki, mint egy rossz utazás. Egy véget nem érő út, zötykölődő és rossz szagú fülkében ülve, ahol nincs kihez beszélni, ahol nem válaszolnak semmilyen kérdésre és nem is igazán utazik, hanem szállítják. De most a kezében volt a kormány. Oda ment, ahová akart.

Szélfúttá réteken legelésző nyáj mellett haladt el, lehúzta az ablakot és belekapott hajába a szél. A szél robaja megsüketítette őt, ám ez bátorítón hatott rá. Nem bánta, hogy nem hall semmit, az utóbbi időben úgyis azt hallotta, amit nem akart. Útra hajló, göcsörtös öreg fák ölelésén ment át, minden ág óvta őt, nehogy valami zavarni merje a szabad embert. Mint a kalitka, mely védi a madarat a szabadságtól. Dehogy volt ő bezárva! Sosem volt még szabadabb.

Havas tájak csendje árasztotta el az ember elméjét. Csengett a füle a csendtől. Megállt, kiszállt és végigtekintett a tájon. Minden érintetlen és tiszta volt. Ragyogott szeme, akár a napsütötte hó, látván ezt az ártatlan és szűz tájat. Mint egy megvetett ág, mely illata és kényelme csábítja a fáradt embert. Nem olyan ág, amelyen ő feküdt már hónapok óta. Ez az ág marasztalt, lefogott, magához húzott. És ő maradni akart. Nem sokáig, csak egy kicsit élvezte még az új élményt.

Aztán tovább haladt. Friss, üde, dús legelőjú völgybe érkezett. A fű zöldje életet jelentett, ami betöltötte a mélységet és magasságot egyaránt. A nap melege és a tikkadt, de étellel teli fű béklyóként ragadta meg őt. Végignézett a tájon,

szeme bejárta a messzeséget, a lejtőktől a dombokig. Beleszédült a végtelen zöld látványába. A lenti táj oly közelinek tűnt, mégis elérhetetlen távolságban volt. Eltűnődött, vajon meddig tart ez a gyönyörű táj? Ezt kereste. Itt érezte magát legjobban. Felhőtlen idő, végtelen dombok, völgyek látványa, le-fel, le-fel. Ilyen mintát mutatott a föld az embernek. És ezt ő szerette. Olyannyira, hogy leült a földre és végigtekintett még egyszer, utoljára a tájon. Ekkor észrevette, hogy teljes csend honol. Már a sáskák méla ciripelését sem hallotta. A dombok és völgyek pedig kezdtek más alakot öltetni. Minden ki egyenlítődni látszott. A föld gyűrődései lassan vízszintesre váltottak. Lassan, de érzékelhető mozgással a zöld fűtenger hullámai kisimultak. Nem kereste az okát ennek a furcsa természeti jelenségnek, úgy érezte, ennek itt és most van helye. Még mindig jobb, mint félig kábultan feküdni egy kórteremben. Itt akart maradni. Érezte, hogy ide tartozik és megadta magát. Halkan sűvített a szél. A megadás pillanatában a sűvítés lassan, de biztosan egyre zavaróbb lett. Már a nap sem volt az ég tetején, lenyugodni készült. „Milyen különösen telik az idő” — gondolta magában, közben a fülére tapasztotta kezét, nem bírta elviselni a visítást. Már-már gyötrő volt a hangos sípszó, mégis csodálattal töltötte el a tájon lenyugodni készülő nap látványa. Ekkor észrevette, hogy alig van

különség már a dombok és völgyek között. Minden kisimulni látszott, közben a hang ordította az ember dobhártyáját.

Lement a nap, a völgyek dombok lettek, a dombok pedig völgyek. Sima lett a táj, a hang megszűnt, sötétség és csend honolt. És az embernek ez jó volt... A kisasszony kötelességtudó volt, ígérete szerint bement a terembe, hogy megnézze az embert. Ismerős, ám hátborzongató hang ütötte meg a fülét. Magas hangú sípolás töltötte be a teret, a kijelző pedig nem róttá többé a halványzöld hegyeket. Emberünk utazása szabadságot adott neki, megérkezett.

Juhos Roland,

Hám János Római Katolikus Teológiai Líceum

Diákok Miatyánkja

Mi Atyánk ki vagy a Mennyekben,
Add, hogy a Töri ne feleltessen!
Csak most segíts, mert meghalálom,
Hogy mivel, azt majd kitalálom.

Szenteltessék meg a Te neved,
Adj nekem sok észet és türelmet!
Nem szeretnék pótvizsgázni,
Buta kismajommá válni.

Legyen meg a Te akaratod,
Ma ne kapjunk házi feladatot.
Jaj! A Matek dogát készít elő
Föcínél én leszek a felelő.

A mi mindennapi tízesünket
Add meg és áldd meg feleletünket!
Az unalmas óra gyorsan teljen,
A tanár belénk tudást leheljen!

Te tudod milyen nehéz a sorsom,
De Te vagy mindig hű támaszom.
Kérlek, légy velem minden percben,
Tarts meg áldott kegyelmedben!
Ámen.

Loga Szilárd Áron,
Református Gimnázium

A kultúra mindig egy lenyomat

Szőcs Géza Kossuth- és József Attila-díjas költő-politikussal Szatmárnémetiben beszélgettünk.

— Az elmúlt időszakban — évekről, évtizedekről is beszélhetünk — egy fokozatosan erősödő kultúra-harc dül nem csupán az értékeket más-más mércével mérők között, hanem úgy látszik, a politika is megpróbálja a maga céljaira használni a kultúrát. Véleményed szerint hova vezethet ez a harc?

— A kultúra mindig egy lenyomat. Részben a valóság lenyomata, részben a társadalmi, a gazdasági, a politikai valóságnak a lenyomata, természetesen mentális és pszichés szűrőkön átszűrve. Azt mondhatjuk, ha hiszünk abban az igazságban, hogy: Minden egy, azaz Hen panta einai, mint ahogy mondja Hérakleitosz, ami fent van az ugyanaz, ami lent van. Ami kicsi, abban ugyanaz van, ami a nagyban. A kultúrában az történik mint a nemzetben. Hogy ezt milyen áttételeken keresztül kapjuk meg, kik hordozzák, kik alakítják, ez más kérdés, ezek is fontos kérdések, de már csak másodlagosak.

— A mai ember ennyire másképp látja az értékeket, vagy valóban az értékvtálás időszakát éljük?

— Nem tudom, ilyen mindig volt. Mivel ez a beszélgetés egy Ady-megemlékezésen történik, az ő példájával próbálok magyarázatot adni a jelenségre. Ha csak azt nézzük meg, hogy milyen gyilkos viták és indulatok csaptak össze Ady Endre körül, hogy mennyire megosztotta és mennyire egyesítette a különböző erőket. Olyan emberek álltak Ady mellé, akiket ma az irodalomtörténet, az irodalmi közgondolkodás szívesen elfelejtene, majdnem hogy kitagad. Emlékezünk arra, hogy az egyik legerőteljesebb híve Adynak az egyik legmeggyőzőbb argumentációval védte meg Adyt és próbálta az őt megillető szinten elhelyezni, az Szabó Dezső volt. Ma Ady Endre egy nemzeti ikon, Szabó

Dezső egy megtúrt figura. Szabó Dezső olyanokkal, kritikusokkal, írókkal és szerkesztőkkel volt egy platformon Ady Endre ügyében, akikkel aztán soha többé. Ady ellenzőinek a tábora az amatőr költőtől a profi politikusokig ugyancsak egy széles spektrumot fogott át. Ady Endre nem úgy osztotta meg a korabeli magyar kultúrát vagy társadalmat, és politikát, hogy bal és jobb, keresztény vagy nem keresztény, konzervatív vagy liberális, hanem ezeket felülírva. Nem egy létező polaritás mentén, nem alternatív opciók mentén alakult ki az Ady-hívek és Ady-ellenzők tábora, hanem ezeket újrarajzolva, de ennek nincs is olyan nagy jelentősége. Annak van, hogy a magyar kultúrában mindig is volt egy — használhatjuk azt a szót is, hogy megosztottsága — éles véleménykülönbség, egy értékrendi különbség a kuruc-labanc korig visszamenően, vagy akár Szent Istvánig visszamenően, de visszamehetünk a honfoglalásig is, amikor legalább hétféle magyar foglalta el ezt a hont. Biztos, hogy voltak köztük véleménykülönbségek és erős érdekellentétek, de az is biztos, hogy voltak véleményazonosságok és célazonosságok. Ma sem az a baj, hogy vannak véleménykülönbségek, hanem az lenne a baj, ha ezeket nem sikerülne szintézisbe hozni, úgy integrálni, hogy abból szülessenek világos és követhető konklúziók a politika és az egyén számára. Ugyanúgy az egyszerű versolvasó számára, akár a miniszter számára.

— Elovastad a Szamos folyóirat eddig megjelent számait. Mi a véleményed a lapról?

— Nagy meglepetéssel lapozgattam át a Szamos folyóirat eddig megjelent számait. Egy meglepően jól szerkesztett, dinamikus, mond-

hatom, izgalmas kiadvány, nagyon informatív is, sok olyan ismeretet tartalmaz, amely az itteni olvasónak behoz más régiókból, más léptékű diskurzusokból ismereteket, viszont akit érdekel a szatmári régió, annak azzal a jóleső érzéssel lehet lapozni a Szamosot, hogy az a tartalék, amely itt évszázadok óta a magyar kultúrát rendszeresen feltöltötte újabb meg újabb szerzőkkel, mozgalmakkal, értékekkel, ez láthatóan távol van a kiapadástól és továbbra is gazdagítani fogja az összmagyar kultúrát.

Elek György

Egyház és kultúra

Nem könnyű feladat arra a kérdésre válaszolni, hogy az egyházi kultúra mennyire népszerű ma, annak ellenére, hogy az angol költő, William Blake szerint is „minden kérdésre, amit föl lehet tenni, van válasz”. A kérdés nehézsége abban is rejlik, hogy deduktív vagy induktív elméletalkotással szükséges lenne felépítenünk egy olyan tételrendszert, amelynek segítségével hipotézisek, illetve konkrét megfigyelések alapján általános alapelveket fogalmaznánk meg arra vonatkozóan, hogy mi is a keresztyén kultúra. Úgy gondolom, hogy a maga teljességében erre a kérdésre lehetetlen válaszolni, hiszen a keresztyén kultúra a tenyerén tartja az oktatás, a művészet, a teológiai tudományok és számos más egyházi kultúra-panelt.

Szűkítve a lehetőségeket, és Hézszer Gábor gondolatait kölcsönözve abból a megállapításból indulunk ki, hogy „a kommunikáció nem más, mint kultúra”. Az egyház pedig évszázadokon és évezredekken át az elsődleges feladatának a KOMMUNIKÁCIÓT tartja, azaz Isten üzenetének átadását a hallgatóságnak, azzal a bibliai reménységgel és elgondolással, hogy a „hit hallásból van” (Róm. 10,17).

Kétségtelen, hogy egy kultúra akkor „él”, ha művelik, ami ide vonatkozóan azt is jelenti, hogy naponta kell aktualizálni az egyházban is a kommunikációs kultúránkat. Ezzel kapcsolatosan megszívlelendő Martin Buber vallásfilozófus gondolata, aki azt mondta: „Isten nem mondja: Az az út hozzám vezet, ez pedig nem”, hanem: „Bármit teszel is, hozzám vezető úttá válhat, ha úgy teszed, hogy hozzám vezessen”. Ez a megfogalmazás arra is figyelmezteti a mindenkori egyházi kommunikációt gyakorlókat, hogy nemcsak a megszokott, régi klisék mentén kialakult, megkövesedett és megkérdőjelezhetetlenné vált kommunikációs formák vezetnek Istenhez és egymáshoz.

Szerintem addig marad népszerű és gyógyító hatású az egyházi keresztyén kommunikációs kultúra, ameddig Isten üzenetének a fundamentumán állva képes a megújulásra, és kommunikációja „a másik másságától, az idegentől való félelmünk megszelídítése és a másokhoz való hasonlóságaink megkülönböztetését” jelenti.

Király Lajos

